

PROF. DR. SADETTİN ÖKTEN

MEDENİYET ÜZERİNE NOTLAR

SUNUŞ

Bu mütevazı deneme bir açıdan bakıldığında zaman yazarının kendi hayat macerası içinde yaşadığı bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Bu macera başladığı zamanlarda çok olağan ve sıradan görünen ama sonraları çok özgün ve yitik bir hayatın akışı içerisinde gündeme geldi. Yazar daha sonraki yıllarında o özgün hayattan kopan toplumun bir ferdi olarak çok başka ve farklı dünyalara ait bir hayat biçiminin getirdiği ağır bir tahakküm ve ümitsizlik içinde kalmıştır. Başlangıçta toplumca sahip olunan bütün iyi niyetler ve muhlis davranışlar yukarıda sözü edilen yabancı hayat biçiminin ezici cenderesi altında sanki eriyip buharlaşmışlardır. Yazara bu ümitsizliği kabullenmek çok zor ve ağır gelmektedir.

Her yazarın öznel bir boyutu olduğu bu boyut aksi iddia edilse de hayatta çok ağır bastığı gibi her kitabında yazarının bu niteliği dolayısıyla öznel bir rengi ve cephesi vardır, aşağıdaki satırlar bu özneliği ifade etmektedir. Bu denemenin ortaya çıkmasına vesile olan hayat macerası ellili yılların ortalarında İstanbul Beyazıt'ta başlıyor. Mütedeyyin dikkatli ve münevver bir aile çevresi, akrabalar ve dostlar ve buna ilaveten tarihi yarım adanın eski ve önemli liselerinden birinde geçen öğrencilik hayatı. Böyle bir çevre içinde yaşama ilk gençlik yıllarında ilk kez inanılan ve sevilen dünya ile dışardaki reel ve yabancı dünya arasında var olduğu fark edilen ağır ve acımasız tezatlar, evde İslam medeniyetinin başlangıçtan o güne kadar geçirdiği istihaleler anlatılır tartışılır ve açıklanırken o zaman kesitinde ve o çevrede dış dünyada yaşanan tamamen yabancı hatta düşman bir hayat, yazarın genç ruhunu ciddi anlamda incitiyordu. Burada ayrıntılara girmeksizin 1950-60 yılları arasında dış dünyada bulunan ve İslam Medeniyetinin yerli yorumuna karşı kullanılan argümanlar yazarın mensup olduğu çevrenin imkanları ve kullanımını dâhilinde değildi. Bunların bir bir elde edilmesi yahut kendi özgün medeniyet anlayışına göre yeniden kurulması o dönemdeki birçok gencin hayali ve gayesi olduğu gibi yazarında tahayyülü ve arzusu idi. Zamanla yukarıda değinilen birçok imkân ve vasıta ülkede mevcut olan ve İslam Medeniyeti mensubiyeti iddiasında bulunan kesimin eline geçti burada onların eliyle yeniden inşa edildi.

Fakat sanki sihirli bir kuvvet bu imkân ve vasıtaları başlangıçtaki halis gayesinden süratle uzaklaştırıyor ve kurulu düzenin bir aracı haline getiriyordu. Bu büyük savrulmanın ortaya çıkardığı düş kırıklığı yetmişler, seksenler ve doksanlarda birçok samimi kimseyi oldukça derin bir karamsarlık ve bir çıkış yolu bulamamam duygusuna çekmiştir. Kitlenin büyük bir kısmı ise başlangıçta İslam Medeniyetinin rengini ve kokusunu taşıyan bu yapılanmaların giderek zahirde kalan kabuğunu olduğu gibi kabullenip içinin boşalmasına hiç ses çıkarmamış razı olmuş ve hatta bu dönüşümden istifade etmiştir. Zahiren İslam Medeniyetinin rengini taşıyan yapılanmalar giderek işleyiş tarzı ve topluma etkileri bakımından süratle bir başka renge ve muhtevaya bürünmekte idiler.

Yazar ve birkaç dostu doksanlı yılların ortalarında İslam Medeniyetinin ülkedeki uygulamaları açısından şu ve ya bu kurum ve yapılanmadan çok daha geride ve çok daha geniş şümülü ve ihatası olan bir başka olgunun eksikliğini hissettiler. Bu hissedişte şüphesiz altmışlar ile doksanlar arasında yapılan dış seyahatlerin ve gözlemlerin ve o ülkelerde görülen kültürel temadiyetin değerlendirilmesinin de büyük katkısı vardır. Neticede ortaya şöyle bir sonuç çıktı; Ülkede eksikliğini hissettiğimiz şey kurumlar ve yapılanmalar değil onlara hayat ve iktidar veren bir dünya görüşü bu denemede kullanılan tabirle Medeniyet Tasavvuru veya Algısı idi. Bu tespit üzerine Medeniyet Tasavvuru üzerinde okumaya düşünmeye ve değerlendirmeye başlanmıştır. Bu ilk okumalar sonunda Türkiye'nin uzun ve ayrıntılı tarihsel bir süreç neticesinde İslam Medeniyet ailesine ait olduğu bütün berraklığı ile ortaya çıkmıştır. Bugün ortaya çıkan problemlerin hemen hemen hepsi ülkedeki entelijansiya'nın zamana ve zemine uygun ve bunların getirdiği yeni şartlara intibak eden ve çözüm getiren ancak eskinin devamı olan ve tekrarı olmayan yeni bir medeniyet yorumunu ortaya koyamamış olmasıydı. Bu gerçek bugün için doğru olduğu gibi son iki yüzyıl içinde geçerliydi ayrıca sadece ülke için değil İslam Medeniyet ailesine dahil bütün ülkelerinde ana problemidir. Üzerinde toplumlar arası bir mutabakat sağlanmış ve zamanın ruhunu doğru okumuş aynı zamanda özden sapmamış bir medeniyet telakkisi bir medeniyet ailesinin bütün toplumlarının ortak değeridir. Medeniyet ailesine mensup olan her toplum bu ortak değer üzerinde kendi özelliklerine ve şartlarına göre kendi biçimlerini ortaya koyar böylece toplumun sahip olduğu ortak değerler le ürettiği ve kullandığı biçimler arasında bir uyum ve bütünlük bulunur. Ülkenin problemi sahip olduğu değerler sistemiyle kullandığı biçimler arasında bir yum ve bütünlük bulunmayışından kaynaklanır çünkü değerler sistemi

bütün engellemelere rağmen halen İslam medeniyetine ait olduğu halde uygulanan biçimler rasyonalist temelli batı uygarlığına aittir.

Yazarın dış ülkelere gittiğinde gördüğü ve gözlemlediği yaşanır haldeki bütünlük ve uyum o ülkelerdeki medeniyet algısı ile uygulanan biçimlerin birbirinin devamı ve mütemmimi olması vakasından kaynaklanmaktadır.

Bu deneme eski tabirle bir heveskârın kendi imkân ve ihatası içinde okuduğu düşündüğü ve konuştuğu medeniyet meselelerinden ortaya çıkmıştır. İyi niyeti ve samimiyeti dışında bir iddiası olduğu söylenemez bunla beraber bu alçakgönüllü teşebbüsün çok daha şümüllü derin ve engin açılımlara bir başlangıç olması ümit ve niyaz edilir.

DENEMENİN KURGUSU

Bu deneme bir Medeniyet Tasavvurunun veya Algısının ne olduğu ve buna olan toplumsal ihtiyacın mahiyetini sorgulamakla başlıyor. Bunun ardından bu algının nasıl belirlenebileceği sorusu ele alınmıştır. Bir Medeniyet Algısını veya Tasavvurunu tespit edebilmek için zamanın akışında cereyan eden olaylara ve ortaya çıkan birikime özel bir dikkatle bakmak ve ondan özel bir gayretle neticeler çıkarmak icab ediyor. Gerçekte medeniyet algısının mahiyeti ve nasıl tespit edilebileceği soruları birbirinin içinde biri diğerinden ayrılmaz iki konu oluşturuyor. Bundan sonra sıra medeniyet tasavvurunu etkileyen ya da oluşmasına katkıda bulunan öğelerin belirlenmesine, açıklanmasına ve irdelenmesine gelmiştir. Böylece bir Medeniyet Algısının oluşumu ve zaman içindeki serüveni ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunun ardından Medeniyet Algısı ile bunun ürettiği biçimler arasındaki ilişkinin açıklanması ve bu biçimlerin toplumsal hayatın bütün safhalarındaki izdüşümleri sunulmuştur. İleride de değinileceği gibi tümüne Kültür adı verilen bu uygulamalar zaman ve zemin şartlarından bağımsız değildir. O halde biçimlerin yani Kültür'ün zamanın getirdiği şartlardan etkileneceği ve bu etkilenmenin Kültür'ü doğuran ana kaynak olan Medeniyet Tasavvuruna da yansıtacağı kuşkusuz dikkate alınmalıdır. Bu deneme bu konuda da bir şeyler söyleme çabası içindedir. Yukarıda özetlenen mütevazı kuramsal arka plandan sonra sıra bu kuramsal yapının iki önemli medeniyet alanına uygulanmasına gelmiştir. Bunlardan biri İslam Medeniyeti alanı, diğeri de Batı Uygarlığı alanıdır. Deneme bu iki alanı vaz etmeye çalıştığı kuramsal alt yapıyı kullanarak tahlil ve izah etme gayretindedir. Son olarak İslam Medeniyetinin yeni bir yoruma gitmek zorunda olduğunu ve bunu İslam toplumları

beklediği kadar dünyanın diğer toplumları tarafından da beklendiğini belirterek çalışmayı bitirmekteyiz.

MEDENİYET ALGISININ MAHİYETİ VE TOPLUMUN BUNA OLAN İHTİYACI

İnsan dediğimiz varlık üç boyutu ile üç katmandan oluşmaktadır bunlar basitten karmaşığa doğru iç güdüler, akıl ve duygu katmanlarıdır. Her insanda bu katmanlardan farklı nispetlerde mevcuttur kimisinde içgüdüler öne çıkarken kimisinde akıl baskın olur bazılarını ise duygular biçimlendirir. Ancak bütün bu katmanlar veya özellikler yahut yetenekler belli bir doğrultuda yönlendirilmek ihtiyacındadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özellik de bu yönlendirilmek ihtiyacıdır. Diğer canlılar iç güdüleri ile öne çıktıkları akıl ve duygu planında daha geride kaldıkları tarih boyunca hep aynı biçimde bir hayatı sürdürmüşlerdir. Çünkü onların varlığı gelişmeyen içgüdülerin hakim olduğu ve yönlendirme ihtiyacının bulunmadığı bir varlıktır. Kannaatimizce insanın diğer canlılardan temel farkı içgüdüler, akıl ve duygudan oluşan iç dünyasının esas itibarı ile yönlendirilmek ihtiyacıdır. Burada şöyle bir soru sormak yerinde olacaktır; İnsan neye göre ya da hangi ölçülere dayanarak yönlendirilecektir? Tarihi birikim ve tecrübe ve ondan çıkarılan sonuçlar insan varlığının medeniyet tasavvuru veya algısı dediğimiz bir değerler sistemine göre yönlendirildiğini söylemektedir hatta bu konudaki tespit öylesine kesindirki insan varlığı böyle bir değerler sistemi olmadan var olamaz bile denmektedir.

Yukarıda sözü edilen bu değerler sistemi insan varlığı tarafından kabul edilip benimsedikten sonra yukarıda sözü edilen üç katman vasıtası ile davranışa dönüşür diğer bir deyişle insan varlığı içgüdülerini tatmin eder bir biçimde davranırken mutlaka değerler sisteminin kurallarını dikkate alır. Akıl vasıtası ile hayatını düzenler ve sorunlarını çözümlerken göz önüne aldığı esaslar yine değerler sistemidir. Aynı gerçeklik insanın duygusal davranışlarında da kendisini gösterir. Bunu çok açık olarak duygusal davranışların bir sonucu olan sanat eserlerinde görebiliriz. Değerler sistemi veya Medeniyet Tasavvuru kişisel olduğu kadar toplumsal bir gerçekliktir, yani bir toplumu oluşturan ferdlerde ortak bir özellik olarak mevcuttur. Bireyleri toplumda bir arada tutan çekim gücünde buradan kaynaklanmaktadır. Dolayısı ile bir şahsın sahip olduğu medeniyet tasavvurundan söz edilebileceği gibi bir toplumun sahip olduğu ortak bir Medeniyet

Tasavvurundan da bahsedilebilir. İşin doğrusu bir toplum içinde doğup büyüyen bir kişi toplumun sahip olduğu ortak Medeniyet Tasavvurunun bir mensubu olur.

Burada şu gerçeklikle karşı karşıya kalmaktayız yeryüzünde farklı toplumlar vardır ve bu farklılık her toplumun sahip olduğu farklı Medeniyet Tasavvurlarından kaynaklanmaktadır.

İnsan varlığının yaşadığı hayata mutlaka bir amaç ve anlam yüklemek gibi bir ihtiyacı vardır aynı insan hayatın başlangıcı ve sonu hakkında sorular sorar kendi yaşam süresi belli ve kısıtlı olduğu halde onun öncesini ve sonrasını düşünmeden ve sorgulamadan edemez. Ayrıca kendi varlığında dahil olmak üzere yaşadığı evrenin başlangıcını varlığını sürekliliğini ve nihayetini devamlı araştırmakta ve sorgulamaktadır. İnsanın bir başka ilgi alanında bilgisinin kaynağı ve doğruluk derecesini tartışmaktadır. İnsan kendisini diğer canlılardan ayıran çok önemli bir özelliğin bilgi edinebilmek yeni bilgi üretebilmek ve bunları değerlendirmek olduğunun farkındadır. Dolayısı ile bu özelliğinin mahiyetini tartışmaktan ve eleştirmekten geri duramaz bir de davranışlarına hakim olan genel kuralların kısacası ahlakın mahiyetini sorgular. Bütün bu sorular az veya çok nispette bütün insanlarda ve toplumlarda mevcuttur. Bu evrensel sorulara ne içgüdüler ne akıl ne de duygular cevap verebilir. Bunlara cevap verebilen ve insanda diğer canlılara göre büyük bir ayrıcalık belirten özellik İnanç'tır. Bu açıdan bakıldığında neye inanmak gerektiğini medeniyet tarihçileri şöyle ifade ediyorlar: Her toplum tarih içerisinde bir değerler sistemine inanmıştır çünkü buna ihtiyacı vardır, toplumu bir arada tutan kuvvet de budur. Eğer böyle bir sistem yoksa ya da etkinliğini kaybetmiş ise o zaman ortaya çıkan durum anarşi veya kaostur. Ne toplum ne de bir birey böyle bir ortamda devamlı olarak yaşayamaz, mahiyeti ne olursa olsun bir değerler sistemine inanmaya muhtaçtır.

Değerler sistemi yahut medeniyet tasavvuru birey ve toplum tarafından bilinir idrak edilir ve içselleştirilir dolayısı ile Medeniyet Tasavvurunun toplumun bu eylemlerine imkan verecek derecede açık ve belirgin olması lazımdır. Ancak bu bilgilenme ve idrak etme hatta içselleştirme doğrudan doğruya toplumsal davranışlara yansiyacak bir güçte değildir. Toplum bir değerler sistemini hayatına tatbik etmek için ona mutlaka inanmak ve onu mutlaka sevmek mecburiyetindedir. Bu gerçekliği şöyle de ifade edebilir: Bir değerler sistemi yahut Medeniyet Tasavvuru bilindiği ve ancak sevildiği zaman hayata geçer ve yine bilindiği ve sevildiği yani bir inanç haline geldiği zaman yukarıda sıralanan evrensel sorulara da tatminkâr cevaplar verebilir.

Bu tatminkâr cevapların sadece o sistemi bilen onu seven ve ona inanan insanlar için bir gerçek olduğuda unutulmamalıdır.

Bir Medeniyet Tasavvurunun insandaki herhangi bir evrensel soruya verdiği cevap o insan o tasavvura inanmışsa tatminkâr olur, farklı bir Medeniyet Tasavvurunun insanı için bu cevap bir anlam ifade etmeyebilir.

Toplum bir Medeniyet Tasavvuru etrafında bir mütabakat oluşturduğunda veya diğer bir deyişle söylersek bir değerler sistemini benimseyip ona göre davranmaya başlarsa belli bir davranışlar biçimi ortaya koyar. Bu davranışlar biçimi tümü ile “Kültür” adını verdiğimiz olguyu oluşturmaktadır. Burada hemen şu hususu belirtmek yerinde olacaktır ki farklı medeniyet sistemlerine sahip olan toplumlar birbirinden farklı davranış bütünlükleri oluşturacaklar ve neticede farklı Kültürler ortaya koyacaklardır. Bir Medeniyet Algısının mutlaka davranışlara yansımak yani hayata tatbik edilmek gibi bir zorunluluğu vardır çünkü toplum maddi dünyada mekâna ve zamana bağımlı olarak yaşamaktadır dolayısıyla bir eylemler zincirini gerçekleştirmek mecburiyetindedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz içgüdü, duygu ve akıl katmanları bu eylemler zincirinde toplumsal bir ahenk kurmak için asla yeterli olmamıştır. Toplum sadece bunlara kaldığı zaman yine yukarıda değinilen anarşi ve kaosa düşmüştür. Medeniyet Tasavvuru toplumun bireylerini yönlendirerek toplumsal bir ahenk sağlamak ve yaşanabilir bir huzur ortamı oluşturmaktadır. Netice olarak Medeniyet Tasavvuru zorunlu bir ihtiyaç olarak hayata geçmek mecburiyetindedir, bu tasavvur pratikte tatbik edildiği zaman ilkeleri ile insan davranışlarını biçimlendirir, bu biçimlendirme sonucunda toplum hayat macerası sırasında karşı karşıya kaldığı problemlere çözümler üretir. Üretilen çözüm yine medeniyet tasavvurunun ölçülerine göre kabul görür ve tatminkâr bulunursa medeniyet tasavvuruna olan inanç ve güven artar ve bu tasavvur geliştirilerek hayatın yeni safhalarına zemin hazırlar, böylece çok muhteşem gelişmiş medeniyet tasavvurları tarihin muhtelif devirlerinde görülmektedir. Bazı kereler bunun aksi de olmuştur yani bir Medeniyet Tasavvuru hayata intikal ettiğinde toplumun karşılaştığı sorunları çözemiyor ise ya da ürettiği çözümler o tasavvurun ölçülerine göre tatminkâr olmuyorsa toplumsal bir huzursuzluk ve rahatsızlık başlar. Bu rahatsızlık sonucu önce Medeniyet Tasavvurundan kaynaklanan davranışların doğruluğu ya da yerindeliği tartışmaya açılır. Medeniyet Tasavvuruna kısaca “Öz” bundan doğan davranış biçimlerine Kültüre de kısaca “Biçim” dersek biçimlerin çözüm üretemediği hallerde önce farklı biçimlerin olup olamayacağı

ya da doğruluğu ve yerindeliği tartışılır. Bir toplum sahip olduğu öze dayanarak ondan farklı biçimler üretebilmelidir.

Ürettiği biçimler çözüm getiremeyip toplumsal gerilimi arttırdığında bu kez bunlara hayat veren özün sorgulanması gündeme gelir. Öyle olabilir ki bu sorgulama sonucu “Öz” yani Medeniyet Tasavvuru artık hayatiyetini sürdürmeyecek derecede ağır yaralar alır ve neticede o tasavvur toplumsal ölçekte terk edilip yerine o eski tasavvurun izlerini taşıyan ancak devamı olmayan yeni bir Tasavvur inşa edilir. Bu bir toplum için fevkalade zor ve sancılı bir süreçtir yeni bir Medeniyet Tasavvurunun inşa edilmesi bazı kereler anarşi ve kaos ile dolu yüzyılları alabilmektedir.

Bir Medeniyet Tasavvuru veya kısaca Öz hayata tatbik edilip Kültürü yani Biçimi oluşturduğunda ürettiği çözüm ve ulaştığı sonuç tatminkar ise ona olan güven ve bağlılık arttığı gibi kendisinde yavaş yavaş unutulmaya başlanır. Toplumun büyük bir kesimi sadece gördüğü ile duyduğu ile ve uyguladığı ile yaşamak eğilimindedir davranışlarının arka planında yer alan ve bütün biçimlere hayat veren soyut nitelikli Öz’ü kolayca kavrayıp algılayamaz ve sadece uygulamalar ile yetinir. Öze olan güven ve bağlılık biçimlerin özü kanıtlanmasıyla güçlenirken esasında kitlesel manada güçlenen öz değil biçimlerdir., Öz bu süreçte kitle için giderek sislerin arkasında kaybolur ve biçim hiç hakkı ve yetkisi olmadığı halde kitle tarafından Öz olarak algılanmaya başlar. Gelenek dediğimiz gerçeklik böylece ortaya çıkar. Gelenek kitleye nasıl davranılması gerektiğini öğrettiği için pratik yönden çok faydalı ve lüzumludur. Kitle geleneğin öğütlediği biçimi uygulayarak toplumsal uyumu huzur ve sükûnu kolayca sağlar bu açıdan bakıldığında geleneğin gerekliliği ve faydası asla inkar edilemez. Bununla birlikte geleneğin yani biçimin ardında var olan ve ona hayat veren özün giderek unutulması ise bu gerçekliğin vahim bir boyutunu teşkil eder. Hayat değişim üzerine kurulmuştur zemin ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan biçim de bu değişimden nasbini almak zorundadır. Kısaca ifade etmek gerekir ise: Biçim ya da diğer bir deyişle gelenek zemin ve zamana bağlı olarak ortaya çıkan değişim koşullarına cevap vermek zorundadır. Özetle söylersek: Kitlesel manada büyük kolaylık ve fayda sağlayan gelenek değişimle zıt özelliklere haizdir biri sabit, diğeri adı üstünde değişkendir. Zaman ve zemine bağlı olan genel kaide değişim sabit özellikli geleneği zorlar, gelenek bu değişimi bir hadde kadar engeller veya geciktirebilir. Tarihi gözlem ve deneyimler bize değişimin hayatın değişmez bir yarası olduğunu ve her dönemde yeni bir biçimler bütünlüğünün üretilmesi ve uygulanması

gerektiğini gösteriyor dolayısı ile kısaca söylemek gerekir ise; gelenek değişime tabi olmak mecburiyetindedir.

Değişimin getirdiği şartlar geleneğe uymadığı zaman gelenek yani biçim üzerinde ısrar edilirse toplumsal bir huzursuzluk başlar bu ısrarın devamı halinde gelişerek büyür ve biçimin ardındaki Öze doğru yayılır. Öz ise ürettiği biçimlerle beraber bir toplumun kimliğini oluşturmaktadır. Özünü yani Medeniyet Tasavvurunu yaralamış veya kaybetmiş bir toplum aynı zamanda kimliğini de kaybetmiş olur. Böyle bir toplumun mensubu olmak ise büyük bir yük ve azaptan başka bir şey değildir.

Bir toplumda en azından bir kesim ve özellikle Medeniyet Tasavvuru yani Öz ile Biçim arasındaki ilişkiyi hiç unutmamak ve hep gündemlerinde tutmak mecburiyetindedirler. Bu kesim aynı zamanda, zamana ve zemine bağlı olarak hayatın değişen şartlarını da gözlemlemek zorundadırlar. Aynı dikkati değişen şartların biçimle olan ilişkisine de yönlendirmek ve bu ilişkiyi zaman zaman değerlendirmek zorunluluğunda vardır. Bir biçimin veya geleneğin geçerli ve faydalı olduğu halde terk edilmesi ciddi manada toplumsal bir kayıptır. Çünkü her gelenek arkasındaki Öze bağlı olarak çok önemli toplumsal bir işlevi yerine getirmektedir hayatini sürdüren bir geleneği erken ve yanlış bir kararla, bazen de zor kullanarak ortadan kaldırmak bu toplumsal işlevi dumura uğratmak demektir buna karşılık aydınların görevi yukarıda değindiğimiz değişim - biçim gözlemini değerlendirerek değişmesi gereken geleneği ya da biçimi, yine aynı Öz den kaynaklanan yeni bir biçimle değiştirmektir bunu yaparken toplumsal huzuru ve uyumu bozmayacak bir zaman süresi ve uygulama biçimi gerekir. Böylece Medeniyet tasavvuru yani Öz, farklı bir biçimle toplumsal kimliği kurmaya ve yaşatmaya devam eder.

Bir Medeniyet Tasavvuru farklı toplumlar tarafından da benimsenip inanılarak kabul edilmiştir. Böylece ortaya çıkan büyük gruba “Medeniyet Ailesi” adı verilir. Böyle genel kabul gören bir Medeniyet Tasavvuru her toplumda farklı biçimlerle hayata intikal eder çünkü her toplumun yeryüzünde yaşadığı farklı bölgeler ve farklı bir hayat macerası vardır böylece medeniyet tasavvuru veya Öz toplumlar arası ortak bir değer olduğu halde bundan kaynaklanan Kültür yani biçimler farklılaşır. Bu farklılık o medeniyet ailesine büyük bir zenginlik getirir üsteki Öz yani medeniyet algısı ortak olduğu için medeniyet ailesine dahil olan toplumlarda en üstte ortak bir değerler sistemi vardır bu ortak değerler sistemi o aileye mensup olan bireye toplumların

yeryüzündeki geniş dağılımı, nüfusu, zenginliği ve renkliliği düşünüldüğünde büyük bir huzur güven ve itminan sağlar bu olgu birey ölçeğinde geçerli olduğu kadar toplumsal ölçekte de geçerlidir. Her toplum ait olduğu medeniyet tasavvurunun maddi ve manevi zenginliği ile rahatlar hale ve istikbale güvenle bakar. Üstteki ortak Özü'nü yani Medeniyet Tasavvurunun her toplumda intikal ederken, yani biçimlere dönüşürken ortaya koyduğu farklılığı gözlemlemek ve bundan bir haz duyabilmek için bir yandan toplumlar arası geçirilirliliğin sağlanması gerekli olduğu gibi diğer yandan da biçimlerin kısıtlamalarında kalmamak ve Özü unutmamak gerekir. Çünkü şu husus bir kez daha belirtilmelidirki bütün biçimlere hayat veren toplumların arasındaki ortak, Öz'dür.

Bir Medeniyet Ailesine mensup olan toplumlar arasında her türlü iletişim ve seyahat kısıtlamaları varsa ya da şu veya bu sebeple belli ihtilaflar hayatı kısıtlamış ise bu takdirde geçirilirlilik tam anlamı ile sağlanamaz. Bu durum toplumların birbirlerinin sahip olduğu zenginliği önce fark etmemelerine sonra belkide küçümseyip önemsememelerine neden açar hatta daha ilerisi arada çözülmesi giderek zorlaşan anlaşmazlıklarda çıkabilir. Bu hal bir medeniyet ailesinin hayatiyetine kast eden en acımasız hadisedir. Bu durumda toplumların oluşturacakları sinerji yerini onlardan çok şey götüren bir büyük ve telafisi zor zarara bırakır. Bu durum kadar kötü olmasa bile Medeniyet Ailesini zaafiyete götüren bir başka durumda şudur; Bir Medeniyet Ailesinde hayatta aktif rol oynama ve biçimlerde çözüm üretme işlerinin sadece bir tek topluma bırakılmış ya da kalmış olmasıdır. Bu durum yine toplumlar arası geçirilirliliğin şu veya bu sebepten dolayı engellenmiş olmasından kaynaklanır ya da toplumlar arası olası rekabet öyle ileri boyutlara varmıştırdığı geçirilirlilik kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Ancak bir Medeniyet Ailesinin hayatiyetini sürdürmesi için gereken enerji ve imkan tek bir toplumun kaldırabileceği bir yük değildir. Böyle bir yükün altında kalan toplum bir süre sonra bu hayatiyet için gereken enerji ve imkanı bulamaz çünkü her toplumun katkısı ile ortaya çıkan biçimsel zenginlik ve sinerji artık mevcut değildir. Tarih dönem dönem farklı Medeniyet Ailesinde ortak sinerjinin geliştiği zenginliği ve mutluluğu yada gerimsizliği ve hatta husumeti veya ailenin bütün yükünün bir toplumun üzerinde kalması gibi örnekleri sergilemektedir burada önemli olan husus bir Medeniyet Ailesine mensup olan her toplumun ortak Özü hiç unutmuyarak gerçek zenginlik ve mutluluğun ortak bir sinerji yaratmakla gerçekleşeceğini idrak etmesidir. Tarihin her safhasında aynı Medeniyet Ailesine mensup toplumlar arasında çıkar çatışmalarının az veya çok şiddette olduğu bir gerçektir.

Ancak şurası da muhakkaktır ki bu çıkar çatışmalarının en üstte bulunan Öze sirayet etmediği örneklerde, Medeniyet Ailesi ve ona mensup olan toplumlar güvenli huzurlu ve müftehirdirler. Sebebi ne olursa olsun gerçek ya da suni çıkar çatışmalarının Özü etkilediği Medeniyet Ailelerine mensup toplumlar ise en üst değerler sistemi zedelendiği için kimliksizliğe ve harabiyete mahkûmdurlar.

MEDENİYET ALGISININ TESPİTİ TARİH VE ZAMAN İLE İLİŞKİSİ

Yukarıdaki bölümde Medeniyet Tasavvurunun veya algısının bir değerler sisteminden ibaret olduğunu görmüştük. Bu sistem bir toplum tarafından bilindiği, içselleştirildiği, sevildiği ve inanıldığı zaman hayata tatbik edilerek Kültür’ü oluşturmaktadır. İnsan varlığı zamansız ve mekansız yaşayamadığından zihinlerde bilinen ve kalpte inanılan Medeniyet Tasavvuru var olmak için mutlaka hayata geçmek zorundadır aksi halde bir teori veya ütopya olarak kalır. Toplumların bütün eylemleri ile oluşan Kültür Medeniyet Tasavvurundan beslenir ve bu tasavvur doğrultusundan biçim kazanır aynı coğrafyalarda ve benzer tabii şartlar altında yaşayan toplumların Medeniyet Tasavvurları farklı olduğu için bunlardan oluşan Kültür’leri farklı biçimler ortaya koymuşlardır. Burada Medeniyet Tasavvurunu kısaca “Öz”, kültürün oluşturduğu bütün biçimlere de kısaca “Biçim” adını veriyoruz. Bundan sonra ki açıklamalarda Öz, Medeniyet Tasavvuruna, Biçim de onun oluşturduğu Kültüre tekabül edecektir. Bir Medeniyet Tasavvurunu yani Öz’ü tespit edebilmek oldukça zor ve yorucu bir çabayı gerektirir çünkü Özü bir toplumda ya da bir Medeniyet Ailesini oluşturan toplumlarda doğrudan doğruya gözlemlemek mümkün değildir. Toplumda gözlenen şey sadece biçimlerdir görülebilen biçimden görülemeyen öze gitmek için belli bir yöntem izlemek icap eder. Bu meseleyi zorlaştıran diğer bir faktörde Biçimlerin mekana ve zamana bağlı olarak büyük değişiklikler göstermesidir. Yeryüzünde geniş bir coğrafyaya yayılan bir Medeniyet Ailesinde belli bir zaman kesitinde gözlenen muhtelif biçimlerin arkasında bunlara hayat veren tek bir Öz acaba mevcut mudur? İlk bakışta bu geniş çeşitlilik içerisinde bu çeşitliliğin kaynaklandığı bir değer hükümleri manzumesi yakalamak ya da vardır demek çok zor görünür ayrıca bu geniş coğrafyada zaman kesitini değiştirdiğinizde ortaya çıkan öncekinden farklı yeni biçimlerin varlığı da tek bir Öze doğru yürümeyi oldukça

güçleştirecektir. Ancak Medeniyet Tarihçileri toplumun tarihi macerasına bakarak ve bu maceradaki olay ve olguları özel bir süzgeçten geçirerek arkadaki büyük gerçekliği yani Medeniyet Tasavvurunun biçimlere hayat veren varlığını tespit ederler.

Toplumun zaman içinde geçirdiği macera diğer bir adı ile Tarih hayatın bütün veçhelerini kapsmalıdır. Tarihe bakışta genel olarak siyasi tarih daima öne çıkar bu olgu ülkemizde daha da vurgulu olarak geçerlidir. Siyasi tarih tek başına göz önüne alındığında toplumun sahip olduğu Medeniyet Algısını yakalamak oldukça güçtür bu nedenle Kültür Tarihi, İktisat Tarihi, Sanat Tarihi, Din Tarihi ve diğer konuları da kapsayan Tarih serüven mutlaka siyasal tarihle beraber göz önüne alınmalıdır. Bu yaklaşımda sadece olayların sıralanmasıyla yetinmek sağlam bir sonuca varmak için asla kafi değildir her sahadaki tarihi olayları eleştirel bir bakışla ele almak analiz etmek zemin ve zamana bağlı olan ayrıntılardan arındırmak gerekir arkadaki Öz ya da Medeniyet Tasavvuru ancak bu şekilde tespit edilebilir. Bu süreç bir toplum üzerinde uygulandığında yinede zor bir süreç olmakla beraber aynı Medeniyet Ailesine mensup toplumlar üzerinde uygulandığında bu zorluk daha da artacaktır. Buna karşılık bir Medeniyet Ailesini oluşturduğu var sayılan toplumların tarihleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda ortak bir değerler sistemine varılabilirse bu muhteşem bir medeniyet tasavvurunun ifadesi olur.

Medeniyet Tarihçileri bir toplumun zaman içindeki macerasına yada tarihine bakarken üç ayrı merhale olduğunu ileri sürüyorlar bunlardan birincisi; Kronik tarih yada geleneksel tarihtir, gözlemci oldukça yakın bir mesafeden bir toplumun tarihine baktığı zaman burada kısa bir dönemi gözlemlemek, algılamak ve tespit etmek durumundadır. Genel olarak bu tür gözlemlerde konular, günlük olaylar ve eylemlerdir. Tarihçi bunları kayda geçer bu süreçte yargı, yorum ve anlam çıkarma gibi yaklaşımlar bulunmaz ya da pek azdır. Yakın mesafeden olaylara bakıldığında verilen hükümlerin, yapılan yorumların ve geliştirilen anlamların hiç de doyurucu olmadığını geçen zaman göstermiştir. Yakın mesafeden yapılan gözlemlerde olay ve eylem sayısı ister istemez azdır buna karşılık her olay ya da eylemin ayrıntıları bütün sarahati ile görülür ve kayıt edilir. Bu ayrıntı kalabalığı arasında Öze doğru giden yolu belirlemek ya da diğer bir deyişle olayı veya eylemi değerlendiren gerçekçi bir hüküm vermek çok zordur. Böyle bir hüküm verilse bile burada hata yapmak ihtimali fevkalade yüksektir.

Medeniyet Tarihçisi toplumun bütün veçheleri kapsayan farklı sahadaki tarihlerine bir gözlemci olarak bakarken olaylara biraz daha uzak durduğunda daha geniş bir zaman aralığını inceleme imkanına kavuşur diğer bir deyişle kronik tarihçi günlük olaylarla ilgilenirken daha uzak mesafeden bakan gözlemci dönemlerin tarihine eğilmiştir. Bu uzak bakış sırasında daha çok olay ve eylem gözlem sahasına girer buna karşılık olay ve eylemlerin ayrıntıları giderek silikleşir ve kaybolur olay ve eylemler esas özellikleri ile görülür. Böylece o dönemde gerçekleşmiş olaylar ve eylemler arasında benzerlikler ve farklar tespit edilerek bir ilişkiler yumağı oluşmaya başlar. Özellikle benzerlikler bazı kerede zıtlıklar Medeniyet Tarihçisinin Öze varma yolundaki gayretine ümit verici bir başlangıç oluşturur. Bu oldukça uzun bir süreyi kapsayan gözleme sırasında olaylar arasındaki ilişki ya da zıtlık kısmen de olsa yorum, yargı ve anlam yükleme faaliyetine imkan verir. Burada ki yanılma payı bir önceki kronik tarihçiliğe göre çok daha azdır. Bununla birlikte toplumun veya bir Medeniyet Ailesini oluşturan toplumların sahip olduğu Özü belirlemek için bu mesafeden bakış, gözleme ve değerlendirme de asla yeterli değildir. Bir örnek üzerinde konuşmak gerekirse kronik tarihçi mesela Napolyon'un belli bir savaşını bütün safhaları ile anlatırken, olaya daha uzaktan bakan bir Medeniyet Tarihçisi Napolyon döneminin bütün olaylarını gözlemek zorundadır. Böylece o döneme biçim veren yargıları tespit etmek imkânına kavuşur yahut daha geniş bir ölçekte bakarsak kronik tarihçi Napolyon dönemi olaylarını kayda geçerken daha uzaktan bakan Medeniyet Tarihçisi dönem olarak Fransız devrimini dikkate alır.

Ancak Öze yani Medeniyet Algısına dair sağlam ve güvenilir bir sonuca varmak istenirse tarihe yüzyılları kapsayan bir perspektiften bakmak gerekiyor. Medeniyet Tarihçileri bir Medeniyet Tasavvurunun doğuşunu, gelişmesini, olgunluğa erişmesini ve sonra yavaş yavaş hayatın dışına taşınarak yeni bir yoruma imkan ve hayat vermesini binyıllık bir zaman süresi içinde değerlendiriyor. O halde Özü yakalamak için gerekli olan zaman süresi en azından bin yıla yakın bir zamanı kapsayan bir müddet olmalıdır. Burada tarihe çok uzaktan bakılmakta ve uzun bir zaman aralığı gözlemlenmektedir, bu gözlemlerde olay ve eylemlerin ayrıntıları iyice silinmiştir adeta hiç görülmez yakın bakışta çok hızlı gelişen hadiseler çok uzaktan bakışta geniş ve yavaş bir hareketi ifade ederler. Ancak bu geniş zaman süresinde pek çok olay ve eylem cereyan etmiştir. Özellikle bir toplumdaki ziyade aynı Medeniyet değerlerini paylaşan veya paylaştığı varsayılan birkaç topluma da birlikte bakılırsa çok zengin bir olaylar ve eylemler

birikimiyle karşılaşılır. Bunlar ayrıntılarından arınmış geniş ve yavaş seyreden bir görünüm içerisindedirler. Burada şu soruyu sormak yerinde olur acaba bunlar arasında ilk bakışta göze çarpmayan üzeri örtülü ve gizli bir bütüncüllük bir ortak özellik var mıdır?

Ve bu ortak özelliğin ve gizli bütüncüllüğün sebebi bunları oluşturan tasavvurun değişmezliği yani Öz müdür? Bu çok uzun süreli gözleme sürecinde detaylarından arınmış geniş ve yavaş seyreden çok sayıdaki olay ve eylem arasında bulunan benzerlik ve zıtlıklar daha yakından bakışlara göre çok daha kolaylıkla tespit edilebilir bu gerçeklik bizi yargı, yorum ve anlam yükleme noktalarında çok daha genel ve kapsayıcı sonuçlara götürür.

Yukarıdaki paragraflarda anlatılanları şu şekilde özetleyebiliriz; Toplumun bütün veçheleri kapsayan tarihlerine çok uzak mesafeden baktığımızda buradaki biçimlerden ya da özelliklerden bunların arkasında bulunan Özü yakalayabilmek için nesnel olmak ve ancak insanın kaçınılmaz bir özelliği olan öznelliğimizi de olabildiğince bilmek hesaba katmak ve değerlendirmek mecburiyeti vardır. Bunun ötesinde rasyonel bir bakış ve ilmi bir disiplin kullanarak ayrıntıları ayıklamak ve duygusallığımızı hesaba katmak mecburiyeti vardır yine bu rasyonalite ve ilmi disiplin sayesinde olaylar ve eylemler arasındaki ortak yönleri ya da bütüncüllüğü sağlayan unsurları fark etmek ve belirlemek mümkündür. Bir kademe sonrasındaki faaliyet ise bütüncüllüğü sağlayan unsurlar arasındaki ilişkiyi sezme. O zaman olaylar arası bütüncüllüğü sağlayan unsurlar bir sistem içine girmiş olur sürecin belki en zor safhası bu ilişkiyi sezme. Bütüncüllüğü sağlayan unsurlar arasındaki ilişki diğer bir deyişle her olaya yön ve hayat veren ilke medeniyetin özü ya da değerler sisteminin bir unsurudur. Ortak ya da bütüncül unsurları içine alan sistem ise Medeniyet Algısıdır.

Şimdi bu kademelerin nasıl gerçekleşebileceğini irdeleyelim. Tarihe çok uzaktan ve geniş bir açıdan bakmak bu arada nesnel olmak ve öznelliğimizin değerlendirmesini yapabilmek için gereken şey kendi uygarlık dünyamızın dışına çıkmaktır. İnsan varlığı göreceli bilgi ve görgü sahibi olduğunda sadece farkları fark edip değerlendirebilir daima aynı ortamda yaşayan insan içinde yaşadığı ve ortak olduğu tarihe nesnel bakamayacağı gibi kendi öznelliğinin de farkında olamaz. Kendi Medeniyet dairesinin dışına çıkan ve o farklı ortamın farkına vararak orada bir zaman geçiren insan bilgi, duygu, deneyim belki zaman olarak farklı bir birikim ve akışa şahit olur ve hatta ortaklık eder. Bu katılım ona kendi medeniyet algısının dışında ve ondan farklı

başka algıların ya da Özlerin var olduğunu bizzat yaşayarak göstermiştir. Oldukça uzaktan bakarak olay ve eylemlerde rasyonel bir bakış ve ilmi bir disiplinle ayrıntıları ayıklayabilmek için tekrar kendi uygarlık dünyamıza dönmemiz gerekir ancak bu kez yabancı bir uygarlığa ait deneyim duygu ve bilgilerle donanmış olarak dönülmektedir. Bu donanımla kendi tarihi maceramızı Yeniden gözlemlediğimizde daha nesnel olmak daha rasyonel ve ilmi disiplinle ayrıntıları ayıklamak ve duygusallığımızı değerlendirmek mümkündür. Bu aşamada bize ait gibi görünen bir kavramı kendi medeniyet perspektifimizden değerlendirebildiğimiz gibi bir başka medeniyet değerlerinin ölçütleriyle de değerlendirebiliriz. Mesela dürüstlük kavramına İslam Medeniyetinin bakış açısı ile baktığımızda görünen temel özellikler Moderniteye mensup bir batılının bakışında tamamen farklı niteliklere bürünür dürüstlük kavramı her iki medeniyet algısında var olmakla beraber bunlara yüklenen yorum, yargı ve anlamlarda tamamen farklıdır. Bu fark ancak yabancı bir uygarlık ile tanışıldığı zaman ortaya çıkar kısaca söylemek gerekirse, kendimizi fark etmek için mutlaka yabancı bir medeniyeti tanımak mecburiyetindeyiz.

Yukarıda özetlenen süreç sonucunda gözlemlenen uzun tarihi süre boyunca yaşanan çok sayıda olay ve eylemden bazı ortak ve bütüncül sonuçlara doğru giden bir yol aydınlanır Öz yavaş yavaş ortaya çıkmakta Medeniyet olgusunu oluşturan ana öğeler görülmeye başlanmaktadır. Bu arada eksik kalan noktalarda bilgi edinme yani okuma ve gözlem yapma sonra düşünme ve ardından tartışma aşamaları kaçınılmazdır. Böylece sonuca doğru giden sınanmış ve elenmiş bir tortu ortaya çıkar. Yukarıda açıklanan kendi Medeniyet ailesinden dışarı çıkış ve o yabancı uygarlığın farkına varış ve tekrar kendi medeniyet ailesini o yabancı donanımda eşlik ettiği halde değerlendirilme bir kereye mahsus olmamalıdır. Her çıkış ve geri dönüş gözlemcide gözlemlediği olay ve eylemler alanında yeni bölgeleri aydınlatır ve ortaya çıkan sonuç, resim giderek bütünleşir. Bu resimde her öge Özden bir parça diğer bir deyişle değerler sisteminde bir değere tekabül eder. Resmin tümü ise bu uzun süreçteki tüm olay ve olgulara neden olan ve hayat veren hiyerarşik bir yapı yani değerler sistemidir. Bu hiyerarşik yapı değerler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Medeniyet Algısı dediğimiz bu sistem aynı zamanda bir uygarlığın soyut şemasını oluşturur. Bir toplumun ya da aynı Medeniyet Ailesine mensup toplumların ortak özelliği zihin ve gönül dünyalarında bu temel yapıya sahip olmalarıdır.

Uygarlığın soyut şeması denilen bu temel yapıyı diğer bir deyişle Medeniyet Algısını ele aldığımız zaman bunun ayrıntılar dışındaki ana özelliğinin dini duygular olduğunu görüyoruz

topluluğu bilgi ve duygu noktasında harekete geçiren bu duygular iman, aşk, vecd, teslimiyet ve bunlardan kaynaklanan eylem enerjisidir. Dini duygular denildiği zaman sadece toplumda genel geçer anlamda kullanılan din sözcüğünden kaynaklanan duygular anlaşılmalıdır. Bazı toplumlarda ya da toplumun bazı kesimlerinde din gibi algılanan yani bilinmekle yetinilmeyip iman edilen felsefi sistemlerde bireylere yukarıdakilerden farklı bir nitelikler bütünü içinde aşk, coşku ve eylem enerjisi verebilmektedir.

Medeniyet Algısına ya da temel yapıya bütün toplum inanmalı ve bu yapı toplumsal bir kabul görmeli ve yine kitlesel bir mutabakat oluşturmalıdır. Bu temel yapı toplumu oluşturan muhtelif katmanların kendilerine özgü özelliklerinin üzerinde yer almak durumundadır öyle ki bir Medeniyet Algısı bir toplumda yaşayabiliyor ise onun değerler sistemi toplumun her katmanına kendi özelliklerini koruyabilecek bununla birlikte ortak bir çatı altına toplanabilecek özgürlükleri ve imkanları da sağlamalıdır. Bu özelliklere haiz bir toplum sahip olduğu maşeri kabul görmüş ve mutabakat yaratmış bir Medeniyet Algısı sayesinde umulmadık ve beklenmedik bir sinerjiye sahip olur, ilerler, yücelir ve insanlık ailesine değerli ve vazgeçilmez katkılarda bulunur. Temel yapı ya da Medeniyet Algısı toplumun sorunlarını çözer. Yukarıdaki bahislerde de değinildiği gibi bu sorunların bir kısmı evrensel bir kısmı da yereldir. Evrensel sorunlar bütün insanlarda ve toplumlarda her zaman var olan sorunlardır örneğin; hayatın anlamı, öncesi ve sonrası ya da davranışlarımızı ve isteklerimizi kısıtlayan kurallar, görevler ve sorumluluklar gibi her temel yapı bu hususlarda bir cevap ve çözüm sahibidir. Yerel sorunlar ise ekonomik sıkıntılar, hastalıklar, doğal afetler gibi zaman zaman var olan sonra kaybolan problemlerdir. Medeniyet Tasavvuru bunlara da bir cevap verir burada önemli olan husus bu cevap ve çözümlerin sadece ve sadece o tasavvura inanan insanlar için geçerli ve doğru olduğudur. Böyle bir inanca sahip olanlar eylemlerini Medeniyet Tasavvurunun gösterdiği istikamette gerçekleştirirler ve o tasavvurun önerdiği cevaplara ve çözümlere göre yaşarlar böylelikle o topluma ait inançla eylem örtüşmüş olur. Bu ise toplumda büyük bir huzur ve itminan kaynağıdır.

Medeniyet Algısı ya da temel yapı değişen şartlar altında toplumsal sorunları çözüm ya da cevap üretmez ise ya da diğer bir deyişle derde deva olacak biçimleri ortaya koyamazsa neticede kendisi sorgulanma sürecine girer. Bu süreç sonunda çözüm üretmemeye hali devam ederse Medeniyet Tasavvuru giderek zayıflar bu hususlara zaten yukarıdaki bahislerde de değinilmişti. Temel yapı sorgulanma süreci sonunda zayıflamakla birlikte asla kolayca yıkılamaz. Çok yavaş ve çok zor değişir öyle ki bir yüzyıl boyunca gözlemlendiğinde adeta değişmez gibi görülür temel

yapı değişikliğe uğrayınca ya da yıkılında bir uygarlık devri kapanır. Bunun gerçekleşebilmesi için Medeniyet Algısının yada temel yapının toplumun karşı karşıya kaldığı sorunlarda bir çözüm ve cevap üretememesi asla yeterli değildir buna karşılık toplumsal olarak bu temel yapıdan çözüm üretememe konusunda ya da yaşamak için yeterli olamama hususunda tamamen ümidin kesilmesi ve bu noktada maşeri bir mutabakatın oluşması gerekir. Böyle bir mutabakat oluşunca bir uygarlık devri kapanmış buna karşılık zorda olsa yeni bir uygarlık döneminin ilk sancıları ve ışıkları görülmeye başlamıştır. Bu yeni uygarlık döneminde eski uygarlığın mirası ve etkisi kuvvetle devam eder yeni uygarlık eskisinden ya olduğu gibi ya da yorumlayıp değiştirerek pek çok unsur almak mecburiyetindedir. Medeniyet Tasavvuru olmadan yaşamak imkanından mahrum bulunan insanlık bir Medeniyet devrinden diğerine geçerken de olabildiğince yumuşak ve sarsıntısız geçiş yapmak zorundadır. Bir Medeniyet Tasavvurunun yaşayıp yaşamadığına bakmadan ya da yaşayabilirliğini gözlemlemeden şu ve ya bu erki kullanarak terk edip yerine bir başkasını ikame etmek tarih boyunca mümkün olmamıştır. Zaman içinde böyle sert uygulamalar vuku bulmakla birlikte bu geçişten kısa bir dönem sonra topluma ödemesi gereken çok ağır bedeller yüklenmiştir. Bir toplumda Medeniyet Tasavvuru üzerinde ya da temel yapıda maşeri bir mutabakat oluşmazsa ve ya diğer bir deyişle toplumun bir kısmı temel yapıdan ümidini kestiği halde bir kısmı ümidini sürdürürse ortaya bir sinerji çıkmayacağı gibi tam aksi kaotik durum hakim olur. Bu durumda toplumsal enerji eylem gücü ve bunların ardındaki duygusallık dağılmış ve parçalanmıştır. Bu sıkıntılı durum temel yapı üzerinde kabul ya da ret niteliğinde bir uzlaşma oluşuncaya kadar devam eder.

Yukarıda uzun uzadıya söz ettiğimiz medeniyet tasavvuru ya da temel yapı yahut Medeniyetin soyut şeması Medeniyet Tarihçilerine göre şartların uygun olması halinde kendiliğinden oluşmaktadır. Bir sonraki bölümde ayrıntıları ile ele alınacak olan bu şartlar yine Medeniyet Tarihçilerine göre ekonomi, mekan, etkileşim ve zihniyet şartlarıdır. Yukarıdaki cümleden de anlaşılacağı gibi bir Medeniyetin algı olarak ortaya çıkabilmesi için bu şartlar gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Kısacası bu şartların hepsi mevcut olduğu halde özgün bir Medeniyet Tasavvuru ya da bir tasavvurun yeni bir yorumu ortaya çıkmayabilir. Bu hadise adeta rasyonel planda açıklanamayan bir kader oyunudur toplum bir deniz yolculuğuna çıkmış bir gemi gibi bir tarih yaşar hayat bazen sakin bazen dalgalı bazen de ağır fırtınalıdır. Medeniyet Algısı yada temel yapı bu uzun maceralı yolculukta toplumu korur özelliklerini muhafaza eder ve neticede toplumun kendisi olarak kalmasını sağlar. Toplumun üzerinde maşeri mutabakat oluşturarak

uyguladığı bu temel yapı toplum tarafından bir kimlik meselesi olarak algılandığı için dikkat ve ciddiyetle korunur ve sonraki nesillere aynı ihtimam ve itina ile aktarılır. Kimlik bir birey için en önemli ve vazgeçilmez bir değer olduğu kadar bu gerçeklik toplum içinde geçerlidir. Bir toplum kendi kimliğinin farkına vardığında kendi ayrıcalığını ve özelliğini de anlamış bunun bilinci ile huzur ve güven duygularına varmıştır. Bu bilince varabilmek için yukarıda sözü edilen Medeniyet çözümlemesinin ana hatları ile bilinmesi ve topluma mal edilmesi gerekir yani uzak mesafeden bütün veçheleri kapsayan tarihe bakıldığında sadece Medeniyet Tarihçileri tarafından saptanan temel yapı yada Medeniyetin soyut şeması ana hatları ile en azından toplumun aydınları tarafından da bilinmeli ve içselleştirilmelidir. Başlangıçta özel bir uzmanlık alanı olarak ortaya çıkan temel yapının tespiti, toplum katmanlarına olabildiğince yayılan bir bilgi haline geldiği zaman maşeri bir bilinç ve eylem gücü ortaya koyar. Bu süreçte önemli olan Medeniyet Tarihçisinin dikkatli derinlikli ve etraflı çalışmasını sadeleştirirken sürecin ana özelliklerini ihmal etmemek ve ona hayat veren unsurları konunun dışındaki bir aydınında rahatça kavrayabileceği bir şekilde özetlemektir. Bu süreçte konunun uzmanları tarafından haklı olarak önemsenmeyen ya da sıradan bir öge olarak algılanan bir eksiklik sayıca nitelikçe ve eleştiri açısından yarım kalmış bilgiler varsa bunlar da süratle tamamlanmalıdır. Böylece temel yapının yahut Medeniyet Algısının sadece uzman Medeniyet Tarihçileri için geçerli olan karmaşık yapısının yanında bir de toplumun ortalama aydını için ortaya konmuş daha basit bir versiyonu da bulunmak zorundadır. Ancak bu ikisinin temel özelliği Medeniyet Tasavvurunun ana çizgisini sağlam ve sarih bir şekilde ortaya koymuş olmalarıdır. Bu ana çizgi kurulamadığı ya da Medeniyet Tasavvuru sağlam ve sarih bir şekilde ortaya konulamadığında toplumun her ferdi ya da kesimi Medeniyet Algısı olmaksızın yaşanmayacağı için kendine has bir hayal alemi kurar yada sezgi ve yorum bütünü geliştirir bu durum Medeniyet Tasavvurunun olmazsa olmazı olan maşeri mutabakat ve inanç zaruretine taban tabana zıt bir kaosu ifade etmekten öte bir şey değildir.

MEDENİYET ALGISINI ETKİLEYEN UNSURLAR

Bir M. Algısını tespit etmek için tarihe çok uzun dönemleri kapsayan ve eleştirel bir bakış altında bakmak ve olayları buna göre değerlendirmek gerektiğini yukarıda zikretmiştik. Ayrıca olayları ayrıntılarından soyutlayıp aralarındaki bütünlüğü ya da tutarlılığı görmek gerekmektedir.

Ayrıntılarda kaybolan bir gözlemci ne kadar uzun bir döneme bakarsa baksın olayların ardındaki Medeniyet Tasavvurunu yakalamakta başarılı olamayacaktır. Yukarıda söz edilen şekilde yapılan bir gözleme sonucu toplumun veya toplumların belli bir zihniyet yapısını yani özgün bir medeniyet Tasavvuruna sahip oldukları yavaş yavaş ortaya çıkar. Belirlenmekte olan bu tasavvur dikkate alınarak olaylara tekrar göz atılırsa böyle bir tasavvurun daha net ve gerçekçi biçimi de elde edilir. Bir m. Tasavvurunu bu şekilde tespit ettikten sonra şimdi bunu oluşturan unsurları ya da buna etki eden faktörleri incelemeye başlayabiliriz. Medeniyet Tarihçilerinin yaptığı tespite göre bir Medeniyet Algısı dört ana unsurla etkileşim halindedir ya da böyle bir algının oluşmasında dört önemli etken söz konusudur. Bunlar; Mekan, farklı Medeniyet Algısıyla olan etkileşim, Ekonomik yapı veya maddi hayat ve zihniyet yahut manevi hayattır. Şimdi bu etkenleri teker teker tahlil etmeye çalışacağız.

Mekan: Yukardaki bahislerde de belirtildiği gibi bir Medeniyet Algısı toplumda bireylerin zihinlerinde ve gönüllerinde yer almış ve bunlara hakim olmuş bir değerler sistemidir. Ancak bu sistemin varlığını ifade edebilmesi için mutlaka hayata geçmesi ve biçimlere dönüşmesi icab eder. Diğer bir deyişle bir toplumun bireyleri sahip oldukları Medeniyet Algısı istikametinde davranarak bir dizi eylemler gerçekleştirirler ve bunların sonucunda maddi dünyada kendine özgü biçimsel bir yapı oluşur. Yine yukarıda söylediğimiz gibi bu eylemlerin sonucunda oluşan özgün biçimlerin tümüne Kültür adını vermekteyiz. Maddi dünyada oluşan bu eylemlerin var olabilmesi için zaman ve mekan dediğimiz iki unsur zorunludur. O halde toplumun Medeniyet Tasavvurunu hayata geçirmek için zorunlu olarak bir mekana ihtiyacı vardır yada kültür belli bir mekanda ve belli bir zaman diliminde üretilebilir. Bir kültürün zaman içinde üretilip korunup sonraki gelen nesillere aktarılabilmesi Medeniyet Algısının temadiyeti açısından zaruridir. Medeniyet Algısı uzun asırlar üzerinde geçerli olan bir olgu olduğundan bu asırlar zarfında gerçekleşen kültürel birikimin saklanıp muhafaza edilmesi ve bu suretle bunun ardındaki değerler sisteminin diri

tutulması kaçınılmazdır. Bu husus ancak yerleşik toplumlarda gerçekleşebilir göçebe toplumlarda da bir Medeniyet Tasavvuru olmakla birlikte bu büyük ölçüde sözel nitelikte bir tasavvurdur.

Bunun sebebi maddi objeleri bir göçebe toplum olarak taşımanın zorluğu hatta imkansızlığıdır. Ancak tüm biçimleri ihtiva eden Kültür hem sözel hem maddi niteliktedir. Sadece sözel nitelikte olan bir kültürel birikim ardındaki Medeniyet Tasavvurunun ifadesi bakımından diğerine göre çok büyük bir değer taşımaz. Buna karşılık yerleşik toplum özellikle şehirlerde yüzyıllar boyunca gelen asiller vasıtasıyla çok zengin ve büyük maddi bir birikim ve bunun yanında yazılı ve sözlü zengin bir külliyat oluşturabilir. Şu halde toplum için sabit bir mekan birinci kademedeki zengin bir kültürün üretilmesi için ve bunun ardından ikinci kademedeki bu kültüre hayat ve enerji veren Medeniyet Tasavvurunun geçekliğinin ve diriliğinin sağlanması için gereklidir.

Yerleşik bir toplum kendi Medeniyet Tasavvuruna göre kurduğu yada dönüştürdüğü şekilde hayatının bütün safhalarına ait maddi ve manevi varlıkları biriktirir muhafaza eder ve sonraki nesillere aktarılır böyle bir süreklilik Medeniyet Tasavvurunun canlılığı için mutlaka gereklidir. Bir Medeniyetin kurduğu şehre baktığınız zaman ilk önce görülen şehrin fiziksel yapısıdır. Bu fiziksel yapıda iki öge öne çıkar bunlardan biri şehrin silüeti ikincisi de yerleşim dokusudur. Silüete ve dokuya bakarak o şehri inşa eden kültürel yapı ve ardındaki medeniyet algısı hususunda doğru ve net ilk tahliller yapılabilir çünkü toplum kendi M. Alda var olan mekan tasavvurunu maddi dünyada inşa etmiştir. Her toplumun kendi özgün M. Alna göre bir mekan anlayışı ve düzenlemesi vardır. Bir şehir sadece mekanlardan ibaret olarak görülürse bu aktörleri olmayan bir tiyatro sahnesi gibi düşünülmelidir. Nasıl ki bir piyes aktörleriyle varsa ve sahne ve dekor bunları tamamlayan iki unursa şehir de şehirli ile vardır, gerçekte şehri şehirli inşa etmiştir. Yine o şehri korur ve sonraki nesillere intikal ettirir. Şehirde yüzyıllar boyunca binalar anıtlar ve diğer yapılarla başlayan maddi birikim taşınabilen eşyalar ile devam eder. Bütün bu maddi birikimin bir anlam kazanması için yada bunlara toplumun üzerinde mutabık olduğu bir mana yüklenmesi için yaşanmışlığa yada diğer bir deyişle hatıralara ihtiyaç vardır. Şehirdeki bir anıt ilk yapıldığında, yapıldığı tarihten önceki dönemin bir birikiminin sembolik ifadesini yansıtır ancak toplumun içinde ve toplumla beraber uzun yüzyıllar yaşadığında gelişen hatıralar yumağı ona çok daha zengin bir anlam yükler.

Bu anlamın hem düşünce hem de duygusal boyutları vardır. Kısaca özetlemek gerekirse yerleşik toplum şehirlerde maddi ve manevi bir çok varlığı ve olguyu biriktirir bunlar o toplumun kültürünün birikimi ve zenginliğidir ve arkalarındaki Medeniyet Tasavvurundan güç ve hayatiyet enerjisi almışlardır. Aynı zamanda da o tasavvurun varlığını ve yaşama sevincini ifade ederler. Yukarıdaki paragraf’ da sözü edilen yerleşik toplum üç ana evreden geçmiştir. Bunlar; tarım, sanayi ve bilgi evreleridir. Bunlar arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün olmamaktadır yani arz üzerindeki yerleşik toplumlardan bazıları tarım evresindeyken bir kısmı sanayie geçmiş olabilir veya bir toplumda tarım devam ederken sanayi de kurulmuş olabilir. Uygarlığın ilk başladığı dönemlerde tarım tamamen tabiat şartlarına bağlı olarak yapıldığı için ilk yerleşik toplumlar bu şartlara müsait olduğu ülkelerde, ilk medeniyetleri kurmuşlardır. Bu bölgeler sulamaya imkan veren nehir yataklarında olduğu için bu uygarlıklara “nehir uygarlıkları” deniyor. Bu örnekte mekânın, yerleşmeye dolayısı ile birikime dolayısı ile kültüre ve ardındaki Medeniyet Tasavvuruna nasıl imkan verdiğini açık olarak görmekteyiz. İlk medeniyetler tarımsal üretimlerinin yanında insanoğlunun diğer bir yeteneğinin göstergesi olarak ilkel biçimlerden başlayarak daha gelişmiş ürünlere doğru giden zanaatlarla da uğraşmışlardır. Tarımsal ve zanaat faaliyetleri sonucu ortaya çıkan fazla ve farklı ürünleri değiş tokuş ederek sonrada satarak ticari faaliyete de başlamışlardır. Farklı yerleşik toplumların birbirine erişebilmesi için o dönemlerde deniz yolu en kolay ve ucuz ulaşım vasıtasıdır dolayısı ile deniz kenarlarında yerleşmeye müsait olan yerlerde toplumlar arası ticarete imkan veren koloniler kurulmuştur. Böylece nehir uygarlıklarının yanında daha sonraki yüzyıllarda deniz uygarlıkları da ortaya çıkar. Birisi karada diğeri denizde yaşayan bu iki farklı tür toplum farklı biçimler ya da kültürler üretmiş ve hayatı zenginleştirmişlerdir. Bu ticari faaliyet daha sonraki yüzyıllarda iç denizlerden okyanuslara kaymış bu suretle çok daha büyük ölçeklere erişmiştir neticede okyanusların kenarlarında deniz aşırı büyük yolculuklara ve ticarete imkan tanıyan yeni medeniyet merkezleri kurmuştur.

Zamanın akışı içerisinde ticaret yolları ve bunlar üzerinde nakledilen mallar değişiklik göstermiştir. Bu sebeple bazı dönemlerin parlak ve zengin medeniyet merkezleri daha sonraki dönemlerde sönmüş hatta silinmiştir. Bu açıklamalardan ortaya çıkan sonuç bir medeniyetin hayata geçmesi için uygun bir mekânın gerekli olduğu bu mekânın adeta Medeniyet Tasavvuruna bir beşik vazifesi gördüğü fakat ona karşılık zamanın getirdiği değişik şartlar altında

mekanlarında değişime ve sönüme maruz kalacağıdır. Kısaca söylemek gerekirse yerleşik toplum olmadan birikim olmuyor. Birikimin niteliği ve zenginliği mekanla yakından ilgilidir ancak mekan da medeniyet için değişmez bir veri değildir.

Farklı Medeniyet Algıları ile olan Etkileşim: Bir Medeniyet Tasavvurunun kendisinin farkına varması için kesinlikle başka Medeniyet Tasavvurları ile birlikte var olduğunun bilincinde olması gerekmektedir. Bu alemde gerek birey gerek toplum ancak farklılık farkında olabilir. Sadece kendi dünyası yani değerler sistemi ve buna dayalı özgün kültürü içinde yaşayan birey yada toplum değerlerini ve biçimlerini layığıyla ve gerektiği gibi kavrayıp değerlendiremez dolayısıyla başka Medeniyet Tasavvuruna ve bunlardan doğan kültürlere mensup toplumlarla temas gerekir. Bunun için toplumsal yapının durağan değil hareketli olması icab ediyor böyle bir hareketlilik sayesinde başka toplumlarla önce bir temas kurulur sonra iletişim başlar sonunda da etkileşim gerçekleşir. Herhangi bir sebeple kendisini yaşadığı zaman diliminde var olan diğer Medeniyet Tasavvurundan soyutlayan toplumsal yapı kendi ait tasavvur o dönemde ne kadar güçlü olursa olsun bu hayatietini sürdürmez çünkü her dönemde değişim talep eden hatta bu değişimin zorunlu olmasını gerektiren kültürel yapısını yenileyip zenginleştiremez. Kültürel birikim ve yapı bu durumda birbirinin tekrarı ve taklidi olan öğelerle dolar bu gerçeklik Medeniyet Tasavvurunun hayatietini sürdüremediği ve her döneme ait bir cevabının ya da önerisinin bulunmadığı anlamına gelir.

Bir toplumun hareketliliğinin başlangıcı ticari faaliyettir. Ticaret hareketliliği sağlayan en tabii ve kolay yoldur çünkü insanlar bu sayede ilk önce ihtiyaçları olan maddi imkanları temin etmektedirler. Ancak bir ticari faaliyet sadece maddi imkan sağlamakla sınırlı kalmaz. Bu faaliyette bulunan kimselere ve onun etki alanındaki çevreye yeni bir bilgi, deneyim ve görgü aktarır. Etkileşim önce ticari faaliyetin getirdiği meta ile başlar ancak her metanın ardında onu imal eden teknik bir birikim o birikimin arkasında da bir medeniyet tercihi yer almaktadır. Kısaca söylemek gerekirse bu medeniyet tercihi bir fikir ve zevki o meta üzerinden bir başka toplumsal yapıya intikal ettirir. Ticari faaliyet sonucu topluma giren ve duyu organlarıyla algılanan meta yani fiziksel obje varlığı üzerinde bir medeniyet tercihinin düşünce duyu ve zevk dünyasını yansıtmaktadır. Böylece bir toplumdaki diğerine medeniyet değerleri geçmiş oluyor. Bu geçiş karşılıklı olduğu zaman karşılıklı bir etkileşimi ve farkında olmayı ortaya koyar. Dolayısı ile

böyle bir durumda her toplum hem etkileyen hem de etkilenendir. Bu hareketlilik toplumun kültürel yapısında yeni yorum ve oluşumlara ve neticede birbirini tekrarlamayan özgün bir kültürel birikime sebep olur. Bir Medeniyet Tasavvuru değişen zamana ve şartlara karşı yeni cevaplar ve öneriler üretebildikçe karşılıklı etkileşimden hiçbir zaman kaygı duymaz, aksine o etkileşim onun hayat kaynağı ve gelişim ve değişim dinamiğidir. Çünkü etkileşimle gelen yeni ve yabancı medeniyet tercihini yorumlayarak ondan kendine has bir biçim üretmek kabiliyetine sahiptir.

Yukarıda söz edilen durumun aksine eğer etkileşim tek taraflı söz konusu ise yani bir toplumdun diğerine bir akış var ve bunun karşılığı mevcut değilse o zaman şöyle bir durum ortaya çıkar; Etki alan toplum diğerine bir şey gönderemediği için bir baskı altında kalır. Gelen metanın karşılığı verilemediği için bu baskı giderek büyür ve meta üzerinden gelen medeniyet tercihi yeni bir takım biçimlerin yani kültürün üretilmesine imkan tanımaz. Bunun neticesinde gelen meta üzerinden ifadesini bulan yabancı medeniyet tercihi toplumda giderek yaygınlaşır ve hakimiyet sahası kazanır. Bir toplumsal yapıda iki farklı medeniyet tercihi çok kolay ve rahat bir biçimde yer alamayacağı için bu yaygınlaşma ve hakimiyet kazanma bir iç gerilim doğurmaktadır. Bunun sonucu M. Tas üzerinde bir buhrandan başka bir şey değildir ve toplumsal yapı öyle bir buhranı ancak kendi değerler sisteminin yeni bir yorumu sayesinde atlatabilir.

Yukarıdaki açıklamaları kısaca özetlemek gerekirse bir değerler sisteminin hayatini sürdürbilmesi için onun farkında ve bilincinde olan bir toplumsal yapının var olması şarttır. Böyle bir toplumsal yapı da ancak farklı medeniyet algıları arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple medeniyet değerleri farklı olan toplumlar arasında sınırların geçirimsiz olmaması icab eder. Karşılıklı etkileşim ancak bu suretle mümkün olabilir. Yukarıdaki satırlarda bu etkileşimin en kolay yolunun ve ilk basamağının ticaretle gerçekleştiğini söylemiştik. Bunun biraz daha zor ve karmaşık olan ikinci bir yolu da entelektüel yani bilimsel ve sanatsal temastır. Bir Medeniyet Tasavvuruna mensup aydınlar bir başka tasavvurun yaşandığı bir çevreyle temasa geldiklerinde kendi medeniyet tasavvurlarını çok daha şümüllü ve derin idrak edip değerlendireceklerdir. Buna ek olarak sahip oldukları donanım neticesinde kendi Medeniyet Tasavvuruna yeni uygulama alanları açmak yani özgün kültürel üretimler ortaya koymak da onların görevidir. Bir toplumun aydın kesimi kendi kimliğine sahip olduğu zaman bu ifade

ettiğimiz işlemleri yerine getirebilmektedir. Tarihi tecrübenin çok net bir şekilde gösterdiği üzere toplumun ve özellikle aydın kesimin kendi kimliğinden başka edinecek bir kimlikleri ya da değiştirilecek bir şahsiyetleri yoktur. Diğer bir deyişle kimlik ya da şahsiyet toplum ve birey için adeta değişmez bir özelliktir. Aydın kesim bu bilinç ve dikkatle davranarak her yabancı etkiden esinlenmek suretiyle kendi medeniyet tasavvuruna ait yeni bir yorum ve kültürel bir biçim üretmek sorumluluğundadır.

Ekonomik yapı veya Maddi hayat: Bir toplumun ekonomik faaliyeti esas itibari ile üretim ve ticaret aşamalarını kapsıyor. Üretimi olan bir toplum bu üretim sayesinde güvenli ve zengin ticaret imkanına kavuşabilir. Bu eylem alanlarının ardında teknolojik bir birikim, deneyim son yüzyıllarda bilimsel bilgi ve bunların ardında da bunların nasıl ve ne maksatla kullanılacağını belirleyen medeniyet tercihleri bulunur öyle ki bir Medeniyet Algısı İçindeki değerler sistemiyle bütün bir ekonomik faaliyet alanını tanımlar sınırlandırır ve biçimlendirir. Bu etkileşimin ters yönlüsü de geçerli ve doğrudur yani ekonomik bir faaliyet Medeniyet Tasavvurunu da etkilemektedir. Bu şu şekilde gerçekleşiyor ekonomik bir faaliyet maddi güç birikimine yol açar maddi güç birikimi ise zenginlik getirdiği gibi iktidar erkinin kullanılmasını da sağlar. Böylece dış dünyada biçim oluşturma yani kültür üretme eylemi mümkün hale gelir. Kültür üretme fiziksel âlemde gerçekleşen bir eylem olduğundan medeniyet tercihinin etkisi kadar maddi imkanlarla da bağımlıdır. Etkin bir ekonomi böyle imkanlar sağladığı için kültür üretimine sağlam ve emin bir zemin oluşturmuştur. Böyle bir imkana sahip olan toplum medeniyet değerleri itibariyle de diri ve enerjik ise ortaya çıkan maddi imkanı özgün bir kültür üretmek ve bununla medeniyet değerlerine, hayata yansıtma imkan ve iktidarındadır. Kısacası medeniyet değerlerinin ortaya koyduğu irade gerçekleşebilmek için ekonominin sunduğu iktidara muhtaçtır. Bu küçük analiz ekonomi ile kültürü ve dolayısı ile medeniyet algısının yakın ilişkisini ya da birbiri ile olan bağımlılığını ortaya koyuyor.

Toplumlar uzun yüzyıllar boyu ekonomik faaliyetlerinin temelinde tarımla uğraştılar. Bu dönemlerde teknoloji söz konusu değildi, tarım yapılabilen arazi belliydi ve tabiat şartlarına göre buradan alınacak verimde takriben belirlenebiliyordu. Enerji kaynağı olarak ise insan ve hayvanların kas gücü bazen de o ilkel teknolojiye göre geliştirilmiş aletler vasıtasıyla akarsu kuvvetleri kullanılıyordu. Bu yüzyıllarda tarım yapılabilen arazinin değeri çok büyüktü teknoloji

olmadığı için arz üzerindeki her alan tarıma açılmıyordu dolayısı ile verimli toprakları elde edip buraları işlemek bir toplumun ekonomik refahı itibari ile çok önemliydi. Yine bu dönemde toplumların nüfusu sayı itibari ile önemli bir ekonomik parametre rolü oynamakta idi. Ekonomik faaliyetin temeli tarım olduğu için ve bu tarım toplumun elinde olan belli bir arazi üzerinde yapıldığında burada çalışacak olan nüfusun sayısı aşağı yukarı belli idi. Bu nüfusun ne kadar insanı besleyebileceği de ayrı bir sorun teşkil ediyordu. Toplam nüfus tarımsal üretimin herhangi bir birikime imkan bırakmayacak şekilde tüketilmesine yol açıyorsa o toplumun ekonomik olarak zenginleşmesi mümkün değildir. Bunun zıttı olarak nüfus toprakların gereği gibi işlenmesine imkan vermeyecek kadar az ise üretim düşecek ve neticede birikim olmadığı için ekonomik ilerleme de kayıt edilmeyecektir. O halde teknolojinin olmadığı dönemlerde var olan tarım toplumunda belli bir ekonomik seviyenin elde edilmesi için gerekli olan birikim üretime imkan veren arazi ile üretim yapan kesimin ve bunların beslediği toplam nüfusun belli bir denge içinde olmasıyla mümkündür. Böyle bir denge kurulmadığı anda birikim ortaya çıkmaz ve ekonomik yapı zayıflar.

Yukarıda sözü edilen özelliklerdeki tarım toplumunda nüfusun tarımla uğraşan geniş bir kesimi hayatını rutin eylemler içinde geçirmek mecburiyetindedir. Bu kesimin hayatta takip edilecek yol bakımından fazla bir seçeneği ve hatta zaman zaman özgürlüğü yoktur. Buna karşılık bu tür bir toplumda bilgi idare imkanı ve neticede zenginlik küçük bir kesimin elindedir. Bu küçük kesim elindeki imkânları, bilgi ve görgüsünü kullanmak suretiyle kültür üretebilmek imkanına sahiptir. Geniş kitleler manevi ihtiyaçlarını ve kimliklerini üretilen bu kültürün kendilerine düşen payından alarak tatmin ederler. Bir başka deyişle ifade edilirse küçük bir kesim oluşturan seçkinler toplumsal alt yapıyı ve ihtiyacı doğru okuyarak bütün cemiyeti gerçekçi ve olabilen bir istikamette ve aynı zamanda kendi medeniyet algısıyla da barışık olarak yönetmek ve yönlendirmek mecburiyetindedirler. Dolayısı ile tarım toplumunda imkan ve iktidarı bu toplumsal yapının bir zorunluluğu olarak elinde tutan yada üstlenen seçkin kesimin sorumluluğu çok büyüktür ve hata yapmak gibi bir lüksü yoktur.

Toplumlar son üç yüzyıldır batıda zuhur eden oradan bazen hızlı bazen yavaş bir tempoyla dünyanın diğer bölgelerine yayılan ve hala da yayılmaya devam eden farklı bir üretim biçimi ile tanıştılar. Öyle ki o biçime geçen toplumların tarımla olan ilişkileri eskisine göre önemini tümü

ile kayıp etti. Bu yeni üretim biçimine sanayi devrimi deniliyor. Buradaki temel özellik üretim için gerekli enerjinin makine adı verilen bir takım aletlerle sağlanmasıdır. Makine üretimde kullanıldığı zaman üretim süreci, iklim, arazi, zaman, akarsu gibi etkenlerden bağımsızdır. Makine üretim yapabilmek için hammaddeye ve iş gücüne muhtaçtır böylelikle tarım toplumunda bu nitelikte var olmayan iki yeni unsur ekonomiye katılmış olmaktadır. Bunlardan biri ham madde ve hammaddeyi sağlayan ülkeler, diğeri de iş gücü ve işçi sınıfıdır. Sanayi devrimi gerçekleşirken dünyada ham madde sahibi olan ülkeler ağır bir emperyalist baskı altında kaldıkları gibi iş gücü temini için insan hakları ihlalleri ve zulümler pervasızca gerçekleşmiştir. Ayrıca makinalı üretimin yoğunlaştığı yeni bir kent biçimleri olan sanayi şehirlerinde iş gücünün yığılmasıyla yeni sosyal problemler çığ gibi büyümüştür. Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen sanayi toplumu makine ile gerçekleşen kitlesel üretim sayesinde o döneme kadar tahmin edilemeyecek ekonomik büyüklüklere erişmiş ve bu imkana sahip olmayan ülkelere göre fevkalade zenginleşmiştir. Bu zenginlik medeniyet tercihinin ortaya koyduğu iradeyi kültürel biçimler olarak inşa etmek iktidarını da beraber getirmiştir. Özellikle batı dünyasında üretilen bu zengin ve etkileyici kültürel biçimler batı insanının medeniyet değerleri konusunda kendine duyduğu güven ve gururu katbekat arttırırken bu imkanlara sahip olmayan diğere toplumlarda medeniyet tercihleri hususunda büyük ve aşılmaz tereddütler, şüpheler ve inkarlar doğurmuştür. Batı dünyasında ekonominin ortaya koyduğu zengin ve gelişmiş tablo zamanla toplumun bir çok kesimlerini belli bir ölçek dahilinde yayılmıştır dolayısıyla toplumun geniş kesimleri kültür üretiminde kendilerini de bir pay ve iktidar sahibi olarak görmeye başlamıştır. Neticede tarım toplumunda kültür üretimi ve buna hayat veren medeniyet tercihinin sorumluluğu dar bir kesimin üzerindeyken sanayi toplumunda bu sorumluluk adeta toplumsal bir ölçege erişmiştir. Dolayısı ile sanayi toplumlarında kültürel üretim ve medeniyet tercihi ekonominin getirdiği imkanlar sayesinde bütün toplumun malıdır denebilir. Bu geniş birliktelik dar ölçekte sorumluluğu azaltmış toplumun bütün kesimlerinin medeniyet tercihi ve kültür üretimine katkısını sağlayarak yanlış yönetme ve yönlendirme ihtimalini en aza indirmiştir. Buna karşılık yukarıda da değinildiği gibi sanayi devrimini yapamamış yada yapmakta olan toplumlarda bunu gerçekleştiren toplumlara göre medeniyet değerleri üzerinde daha fazla bir kuşku ve inkar fırtınası hala esmeye devam ediyor. Sanayi toplumu güçlü ve zengindir ürettiği kültürle kendi uygarlığını destekler ve geliştirir. Sanayinin getirdiği geniş maddi imkanlarla bunu kuramamış ülkeler üzerinde çoğu kez maddi bazen de maddi ve manevi bir tahakküm ve baskı kurar.

Bu aradaki eşitsizliğin kendiliğinden doğan bir sonucudur da maddi dünyadaki üstünlük bir kültür üretimi olarak sanayi bakımından gelişmemiş yada gelişmekte olan ülkelere sirayet eder. Ancak etki bu kadarla da kalmaz her kültürün ardındaki medeniyet algısı o kültürel oluşum yada meta ile beraber ülkeye de girer. Toplum o meta üzerinden onu üreten Medeniyet Tasavvurunun değerlerini farkında olmaksızın teneffüs etmeye başlar ve bir süre sonra kendi medeniyet değerlerine yabancı bigane ve sorgular bir tavır alır. Medeniyet Tarihçileri bu hadiseye medeniyet tahakkümü adını veriyorlar.

Ekonomik durum yukarıda sözü edilen mekan gibi sabit özellikte ve seviyede kalmaz. Değişen zamanın getirdiği yeni şartlar bir toplumsal yapının ekonomik durumunu farklı imkanlar yada sorunlarla karşı karşıya bırakır. Burada önemli olan ekonomik periyodları izleyecek kapasite ve birikime sahip olmaktır. Bu gerçekleştiği takdirde ekonomik dalganın getirdiği imkanlar yada sorunlar doğru bir şekilde okunup değerlendirilebilir ve onlara karşı doğru stratejiler geliştirilebilir. Burada görev yine toplumun içinden yetişmiş kendi değerleriyle kimliğini tanımlayan ancak dünyadan da haberdar olan uzman ve seçkin kişilere düşmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; bir uygarlığın tarih içindeki serüvenini incelerken onun karşı karşıya kaldığı ekonomik dalgaları da mutlaka göz önüne almak ve uygun periyodları hesaba katmak sureti ile doğru değerlendirmek gerekir. Bazı kereler sönümlenmeye doğru giden bir medeniyet tasavvurunun hemen yanında son derece müsait olmayan ekonomik bir dalga yer almaktadır. Bu durumda o tasavvurun kendisini olabildiğince koruyarak bu dalganın geçmesini beklemekten başka yapacağı fazla bir şey yoktur. Bu gayri müsait dalga sona erip yeni bir dönem açıldığında o medeniyet tasavvurunun tekrar parlamayacağını kimse söyleyemez.

Zihniyet yahut Manevi hayat: Bir Medeniyet algısına etki eden ya da onu oluşturan faktörlerden bir tanesi de toplumsal zihniyettir. Toplumun sahip olduğu zihin yapısını onun manevi hissiyatı olarak ta ifade edebiliriz. Zihin kelimesi her ne kadar akli bir ortamı çağrışırsa da zihniyet kavramı içinde akli yaklaşımlar olduğu kadar duygusal tercihlerde vardır. Dolayısı ile bir toplumun sahip olduğu ortak zihniyet onun tercih ettiği düşünme sistematüğini gösterdiği gibi duygusal önceliklerini de ifade eder . Toplum zihniyet yapısı itibari ile bir değerler sistemine bağlandığı zaman orada maşeri bir mütabakat oluşmuş demektir. Böyle bir mutabakat buna sahip olan topluma büyük bir coşku heves ve dinamizm getirir. O toplum değerler sisteminin gösterdiği doğrultuda birbiri ile tutarlı bir eylemler dizisi ortaya koyar ki yukarıda da ifade edildiği gibi buna kültür adı verilmektedir. Böyle bir maşeri mutabakat ve oradan üretilen değerler sistemi ile uyumlu kültür toplumda bütüncül, tutarlı bir kompozisyon oluşması demektir. Böyle bir toplumun fertleri zihnen ve kalben duru sakin ve mutlu bir hayat sürerler çünkü insan varlığının huzura kavuşması için vazgeçilmez ve birinci şart inandığı gibi davranabilmek ve yaşayabilmektir.

Bir toplumun üzerinde uzlaştığı değerler sistemi Medeniyet Tarihçilerinin tespitlerine göre öncelikle ve özellikle dinden kaynaklanır. Din, topluma ve insana ait evrensel sorulara cevap verdiği gibi yaşama biçimi ve ilkeleri doğrultusunda da önemli istikametler göstermektedir. Çağımızdaki seküler dünyada dinle hiç alakası olmadığı sanılan bir takım biçim ve ilkelerin geri planına doğru yolculuğa çıkılsa burada mutlaka dini bir iz bulunur. Değerler sistemi din den geldiği gibi din gibi algılanan yani iman edilen felsefi bir sistemden de doğabilir. İlkinde inananlar için kaynak bu dünyanın dışında aşkın bir güçten gelmektedir, ikincisinde ise kaynak bu dünyanın içinde özgün ve özel bir insandır. Buradan anlaşıldığı üzere medeniyet algısının ya da değerler sisteminin temelinde bir inanç ya da iman yer almaktadır. Böyle bir inanç söz konusu değilse Medeniyet Algısı bir bilgi objesinden öteye bir değer taşımadığı gibi kendisine uyularak hareket edilecek bir dinamizmi de ihtiva etmez.

Bir Medeniyet Algısı kültür ürettiği müddetçe gerçekçi hayatın içinde ve işlevseldir. Ancak bu sayede bir değer ve itibar kazanır, toplum tarafından benimsenir çünkü Medeniyet Algısına dayanılarak üretilen kültür özgün bir biçimler bütünüdür. Toplum bu sayede inancı ve davranışları yani ürettikleri ile bir bütünlük manzarası kazanmıştır. Bu manzaraya kısaca

“Kimlik” adını veriyoruz. Bu suretle ortaya çıkan toplumsal kimlik bir yönü ile belli bir özelliği taşıdığı gibi bir başka yönü ile de tüm insanlık camiasına bir zenginlik katmaktadır. Burada ortaya çıkacak olan temel sorun kültürün yani biçimlerin zamanla değişime maruz kalmasıdır. Biçimler zamanla değişmekle beraber ardındaki Medeniyet Algısı zamanla değişmez yada çok zor değişir. Değişen biçimlerle değişmeyen yada zor değişen zihniyet arasındaki çelişki eğer o biçimleri o zihniyet üretmemiş ise giderek gelişen bir gerilim doğurur. Topluma gelen her biçim ardında kendine özgü bir zihniyet barındırmaktadır.. Biçim sadece şekilsel olarak gelmez ardında kendi kendisini sessiz bir ifade ile vurgulayan bir zihniyet vardır. Böyle bir durumda toplumdaki var olan zihniyetle yeni gelen zihniyet arasında ciddi bir gerilim doğar. Bu gerilim bir yönü ile toplumu rahatsız ederken diğer bir yönü ile de ona yeni bir imkan sunmaktadır. Eğer aydınlar bu gerilimi doğru okuyup değerlendirebilirlerse buradan kendi zihniyetlerine dayanarak yeni bir biçim üretebilirler. Bu olgu Medeniyet Algısının canlı olduğunu ifade eder dolayısı ile toplumda oluşan her gerilim Medeniyet Algısının diriliğini test etmek için bir vesile ve bu algıdan yeni bir yorum üretmek için bir imkandır. Biçimler üzerinden çıkan her probleme bir çözüm üretebilen medeniyet algısı ya da değerler sistemi dinamik bir süreç yaşamaktadır. Böyle bir medeniyetin her çağda ve her türlü şart altında önce kendi toplumuna sonra bütün insanlığı söyleyecek bir sözü iletilecek bir haberi vardır. Bu açıdan bakıldığında biçimler üzerinden gündeme gelen sorunların adeta bir hayatîyet kaynağı olduğu anlaşılır. Buna karşılık ürettiği ve kullandığı biçimlerde hiçbir sorun yaşamayan ve bu biçimlerin m. Algısıyla uyumlu olduğu toplumlarda devamlı sükun ve huzur hali olmakla birlikte m. Algısının canlılığı denenmemiştir. Kitleler sükunet içinde yaşarken arka plandaki değerler sisteminin hayatîyetinden emin olabilirler ancak bu emniyet halinin ne kadar gerçekçi olduğu meçhuldür. Nihayette şunu söylemek gerekir ki böyle bir durumda biçimler zaman içinde tekrarlanırsa geldiğinde yeni bir yorum ve biçim üretilmesi söz konusu değildir. Bu durumda m. Algısı tekrarlanan biçimlere mecbur kaldığından bir boyutu ile donmuş gibide addedilebilir. Tarih toplumun bütün kesimlerinin farkında olmadan ilerleyen zaman içinde giderek donuklaşan bir çok medeniyet serüvenine sahne olmuştur. Bu gelişmenin belki en hazin tarafı da m. Algısında ki durağan ve donukluğun ilerlemesi sırasında toplumsal yapının bunun farkına varmamasıdır. Gerçekte hayatın devamlı değişen şartları bütün biçimleri az yada çok zorlamakta ve değişime yönlendirmektedir. Bir m. algısını toplum ölçeğinde hayatın bu değiştirici şartlarından izole ettiğiniz zaman onu koruduğunuzu zannedebilirsiniz . Gerçekte bu koruyucu kalkını kaldırıp Medeniyet Algısını değişimlerle

başbaşa bırakmak daha sağlıklı bir yol olarak gözükmektedir. Burada sahip olunan medeniyet algısının yada zihniyetin biçimlerdeki değişimlere karşı çözüm üretememe ihtimali de söz konusudur. Böyle bir ihtimal toplumu korkutur ve endişeye sevk eder. Ancak çözüm üretememe gerçek bir durum ise bunun olabildiğince erken fark edilmesi bir başka şans ve müspet bir ihtimaldir gerilim fark edilmiş ve çözüm arayışına geçilmiş olabilir.

Bir Medeniyet Algısı toplumsal zihniyet tarafından benimsenmiş ve kabullenilmiş ise toplumun belli başlı bütün aktörleri o algıya göre eylemlerini yapar ve sürdürürler. Böylece toplumun bütün kesimlerinde ortak ve bütüncül bir davranışlar kompozisyonu görülür. Bunun için toplumun farklı aktörlerinin birbirleriyle haberleşmelerine çok fazla lüzum da yoktur. Herhangi bir mahalde ve vakitte ortaya çıkan durum o yerdeki sorumlu kişi tarafından değerlendirilip durumun gerektirdiği gibi hareket edildiğinde bu değerlendirme ve eylem maşeri zihniyete göre yapılmışsa toplumun bütün kesimlerinde tasvip ve itibar görür. Buna en üst yönetici de dahildir. Böyle bir toplumsal yapıda hayatın getirdiği hadiseler büyük bir süratle halledildiği gibi toplum katmanları arasında dair huzursuzluk ve gerilim doğurmaz. Bunun aksi olan durumlarda yani toplumsal zihniyette değerler sistemi itibari ile ortak bir mutabakat yok ise zuhur eden her hadise yeni bir problemler yumağı olmaya ve toplumu germeye namzettir. Çünkü çıkan olayın algılanışı ve ona karşı üretilmiş olan eylem farklı kesimlerde farklı şekillerde algılanıp değerlendirilecek ve giderek büyüyen bir ihtilaf kaynağı olacaktır.

MEDENİYET ALGISI İLE KÜLTÜRÜN VE BİÇİMLERİN İLİŞKİSİ VE ETKİLEŞİMİ

Bir medeniyet algısı toplumsal hayatın bütün veçhelerde kendini gösterir ve göstermek zorundadır. Bu veçheleri en önemlileri ile şöyle sıralayabiliriz. **Muaşeret, Bilim, tefekkür ve sanat.** Şimdi bu alanların teker teker izahına girişelim. **Muaşeret** alanı bütün toplumsal ilişkileri kapsamaktadır. İnsanların günlük hayatı, çalışma ve üretme alışkanlıkları ve usulleri, birbirleri ile olan ilişkileri gibi her türlü beşeri faaliyet bu alana girer. Şüphesiz böyle bir ilişkiler yumağında hayatın sorunsuz ve rahat akması için bir takım kurallar ve usuller gereklidir. Bu kural ve usullerin neşet ettiği kaynak o toplumun zihniyetinde ortak bir yer işgal eden medeniyet algısıdır. Toplumun fertleri medeniyet algısının gösterdiği doğrultuda biçimler üreterek toplumsal ilişkiler yumağını kısacası muaşereti gerçekleştirirler. Muaşeret kuralları ve usulleri olmaksızın toplumun yaşaması huzur ve sükun içinde verimli olarak hayatını idame ettirmesi mümkün değildir. Çünkü

insan varlığı kendisinin bile bazen tanımlayamadığı bir ihtirasın zebunu olabilmektedir. Medeniyet tasavvuru bu tür duyguları dizginleyerek toplum için yaşanabilir bir kurallar bütünü ortaya koyar. Bu kuralların en geniş çerçevesi ahlaki normlar ya da kaidelerdir. bu kurallara uyulduğu zaman yani ahlaklı bir toplumsal hayat gerçekleştirildiğinde ortama huzur, sükun ve ferahlık hakimdir. Birey bilerek ve isteyerek ihtiraslarını sınırlayıp yönlendirdiğinde kısacası ahlaklı davrandığında rahat bir toplumsal hayat yaşayarak bunun karşılığını almaktadır. Bunun aksi olarak ahlaki kuralları çiğnediğinde ise belki bir an için arzularını gerçekleştirmiş olsa bile huzursuz bir toplumun ahlak kaidelerini çiğnemiş ferdi olarak itham edilmek yükünden kendini kurtaramaz. Ahlak bütün davranışları kapsayan geniş bir kurallar bütünü olduğu halde hukuk bazı özel ve aşırı davranışları kapsar. Ahlakın cezalandırması büyük ölçüde manevi olduğu halde hukukun cezalandırması hem manevi hem maddidir. Ahlak bir davranış hakkında iyi ya da kötü derken, hukuk suçlu ya da suçsuz ayrımında bulunur. Hukukun suçsuz dediğini ahlak her zaman iyi olarak görmeyebilir. Neticede ahlak kuralları ve hukuk yasaları medeniyet algısının değerler sistemine göre düzenlenir. Bu sayede toplumsal yapıda ahenk ve uyum ortaya çıkar. Yukarıda da birçok kez belirtildiği gibi böyle bir düzenleme inanılan zihniyet yapısı ile yaşanan biçimlerin mutabakatı anlamına gelmektedir.

Medeniyet tasavvurunun **bilim** sahasında da belli bir yaklaşımı yorumu ve tercihi vardır. Bilim alanı her ne kadar fiziksel dünyada ki olayları incelese ve bu olaylar dünyanın her yerinde aynı olsa da her medeniyet tasavvuru bu incelediği olguya bir mana ve değer yükler ve o olguyu salt bir vaka olarak değil o mana ve değerle beraber ele alır ve kendi toplumuna ya da bütün insanlığa o bağlam içinde sunar. Dolayısı ile burada salt fiziksel olgu değil onunla birlikte bir değerlendirme ve anlamlandırma sürecinde yer almaktadır. İşte bu süreç medeniyet tasavvurunun rengini ve izini bünyesinde barındırır. Çağımızda hakim olan bilimsel yaklaşım yada zihniyet adından da anlaşıldığı gibi bilimsel nitelikli bir yaklaşım ya da zihniyettir. Dolayısı ile herhangi bir fiziksel olayın açıklanması sırasında kullanılan metod seçilen terminoloji ve kurulan mantıksal çerçeve ona özel zihniyetin ya da medeniyet tasavvurunun izlerini taşır. Çünkü insan varlığı hiçbir olguyu veya olayı kendine ait öznel bakış ve yaklaşımlardan soyutlayarak ifade edemez. Ona mutlaka kendi varlığından bir şeyler hatta çoğu kez farkında olmaksızın ekler. Böylece aynı fiziksel hadise farklı iki medeniyet algısına göre farklı iki yaklaşım ve zihniyet içinde anlamlandırılır. Bu farklılık bilimin nesilden nesile aktarılması sırasında uygulanan eğitim ve öğretim sisteminde ve bilimsel bulguların hayata uygulanarak elde edilen teknolojiye de

kendini gösterir. Özellikle teknoloji medeniyet tasavvurunun bilime nasıl baktığını ve bilimden üretilen sonuçların nasıl kullanıldığını göstermek açısından medeniyet algısı için çok belirleyici bir araçtır. Yine medeniyet algısı bilimsel inceleme, araştırma ve çözüm üretmede de farklı yaklaşımlar ortaya koyar. Burada bilimin önünde ve sınırında bilimsel tecrübesi yönlendiren ahlaki bazen de hukuksal sınırlar gündeme gelir. Bu sınırlar özellikle teknoloji üretilirken ve kullanılırken kendini çok bariz hissettirir. Bir medeniyet algısı bilimsel araştırma yapar ve elde ettiği bulguları bir teknoloji üretmek için hiçbir sınır tanımdan özgürce kullanırken bir başkası aynı eylemleri bütün bir beşeriyetin ve çevrenin sorumluluğunu omuzlarında hissederek gerçekleştirmek mecburiyetindedir. Her teknoloji yeni bir imkan demek olduğu gibi yeni bir tahakküm vasıtasıdır da dolayısı ile bir teknolojiyi üretirken ya da kullanırken kendisine sıfır sorumluluk yüklediğini varsayan bir medeniyet tasavvuru ile büyük bir sorumluluğu hisseden bir başka tasavvur arasında teknoloji üretimi ve kullanımı açısından çok büyük farklar ortaya çıkacaktır. Kısaca söylemek gerekirse; fiziksel hadise aynı olduğu halde ona yüklenen anlam medeniyet tasavvuruna göre değişir veya her medeniyet algısı kendi bilimsel anlayış ve yaklaşımını üretmek mecburiyetindedir. Bu özellik bilimden üretilen teknoloji içinde öncelikle ve özellikle geçerlidir. Yani teknoloji üretimi ve kullanımında medeniyet algısının büyük katkısı ve kontrolü söz konusudur.

Medeniyet tasavvurunun hayata intikal ettiği bir başka sahada düşünce ya da tefekkür sahasıdır. İnsan varlığı, yaşadığı çevre, hayat macerası, hayatın evveli ve sonrası, ahlak, bilim gibi konularda bütüncül ve bütün zamanlara şamil cevaplar gerektiren sorular sorar. Bu sorular mahiyet itibari ile bilimin çok üzerinde genel bir alanı kapsayan ve cevapları da bu özellikleri haiz olması gereken sorulardır. Bu alan bilimlerin eriştiği bulguları kullanarak ve onları soyutlayıp genelleyerek inşa edilen düşünsel bir ortamdır. İnsanoğlu bu düşünsel ortama göre çok daha somut ve pratik sonuçlar üreten bilimsel alanla yetinemez. Bilimsel alanın ötesinde akli ihtiyacını tatmin edecek bilime göre çok daha geniş çerçeveli genel bir düşünce ya da tefekkür dünyasına ihtiyaç duyar. Buna felsefede diyebiliriz. Böyle bir dünya realitede var olup olmadığı hususundan bağımsız olarak insan zihninin aradığı genişliği, bütünlüğü ve genelliği sunduğu için adeta vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bu dünya kurulurken şüphesiz seçilen veriler uygulanan yöntem ve inşa edilen ürün bilimsel yaklaşıma göre çok daha fazla değerler sisteminin etkisi ve kontrolü altındadır.

Diğer bir deyişle her medeniyet tasavvuru kendi değerler sistemine göre bir tefekkür dünyası inşa eder. Böyle bir dünya bireye ve topluma olabildiğince geniş bir düşünce ortamı eleştiri imkanı ve farklı parametrelerin birbirleri ile etkileşim düzlemi sunmaktadır. Zihin bu tür bir modellemeyi kurup bunun farklı örneklerini oluşturduğunda fizik dünyadaki bilime daha geniş bir açıdan bakar ve onu daha gerçekçi bir konuma yerleştirir. Geniş bir tefekkür açısından muşerete ahlaka ve hukuka bakıldığında oradaki kurallarda hayatın bütünü içerisinde çok daha reel ve etkin bir şekilde düzenlenir. Tefekkür dünyası ilk bakışta dış alemde belirli bir karşılığı olmadığı için faydasız gibi görülse de bilim ve muşereti hayatın bütünü içinde yerli yerine oturtmakla ve insan zihnine lazım olan ufku açmakta çok yararlı olduğu için vazgeçilmezdir. Tefekkür dünyasının inşa edilmesinde de yukarıda zikredildiği gibi medeniyet tasavvurunun zihniyet ve tercihlerinin büyük katkısı ve yönlendirmesi söz konusudur. Kısaca söylemek gerekirse her medeniyet tasavvuru kendi tefekkürünü ve ya felsefesini oluşturur.

İnsan varlığı sadece gündelik ilişkilerin en geniş anlamıyla içerildiği muşeret ahlak ve hukuk ile, aklın ve gözlemin dış dünyada yoğunlaştırılıp üretilen bilimle ve bunların üzerinde yer alan yine soyut ve genelleştirilmiş bir düşünme sistematığının ürünü olan tefekkürle yetinemez. Onun birde duygusal boyutu duygusal hayatı ve bu boyut ve hayatın dış dünyaya yansıması ile ortaya çıkan sanatı vardır. Sanat toplumun duygusal serüveninin o topluma mensup yetenekli bir kişi tarafından belli fiziksel objeler kullanılarak üretilen bir kompozisyon ile hayata yansıtılmasından başka bir şey değildir. Yetenekli kişi dikkatli ve iyi bir eğitim almak şartıyla toplumun duygu dünyasındaki ihtiyacı sezer ve o ihtiyacın cevabını maddi vasıtaları kullanarak ürettiği bir eserle topluma takdim eder. Ürettiği esere sanat eseri üreten kişiye de sanatkâr adı veriliyor. Üretilen eser zaman içinde gelen kuşakların ortak duygusallığını ifade eden bir niteliğe sahipse modası hiç geçmeyen klasik adını alır. Eğer belli bir dönemin duygusallığını ifade ediyor ise bir süre sonra tarihin tozlu sayfalarına intikal eder. Toplumun duygusal hayatı bilim ve tefekküre göre çok daha ortak ve yaygın yaşanan kendisini her zaman ve mekânda belli eden müşterek bir özelliktir. Bilim ve tefekkür özel kabiliyetleri olan ve yetişmiş insanlar tarafından yapıldığı halde duygusal hayat geniş toplumsal katmanların yaşadığı bir gerçekliktir. Böyle bir hayatı yaşamak için mutlaka sanatçıya ihtiyaç vardır denemez. Toplum kendi sanatını da anonim bir biçimde üretebilir. Buna karşılık bilim ve tefekkürün oluşması için özel şahıslar gereklidir. Duygusal hayatın bu yaygın

boyutu onu toplumsal yapının kendine has bir hususiyeti olarak ortaya koyar. Topluma bir bütün olarak hitap etmek isteyenler çoğu kez bu özelliği dikkate alarak duygusal hayat üzerinden ilerlerler. Sanatkâr yukarıda da değinildiği gibi toplumun duygusal hassasiyetini sezen ve bu hassasiyeti ürettiği eserle bir mesaj halinde topluma geri döndüren insandır. Üretilen eserin toplumda bir karşılığı olabilmesi için mutlaka ve mutlaka medeniyet değerlerine ve tercihlerine göre üretilmiş olması gerekir. Diğer bir deyişle medeniyet algısının değerler sistemi sanat eserinde bütün berraklığı ile ifade edilmek icap eder. Böylece toplum duygusal yönden de büyük bir mutluluğu tatmış olacaktır. Çünkü inandığı ve sevdiği zihniyetin duygusal dünyadaki karşılığı ile tanışmış ve o karşılıklıta kendi kendisine hissedip te ifade edemediği bir güzelliği ve müjdeyi tatmıştır.

SADETTİN ÖKTEN